ఠ్యప్రచారిణి ౫.

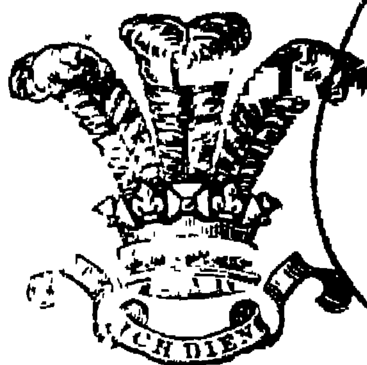
గ్రామ

సుజ్ఞానబోధిని

మూఁడవ భాగము

గ్రంథకర్త

పూతలపట్టు శ్రీరాములురెడ్డి

Approved by the Text-book Committee

రాయవరమున

మల్లిడి సత్తిరెడ్డిగారి శ్రీ మేరీవరు ముద్రాక్షరశాల యందు

ముద్రింపఁబడినది

విషయ సూచిక

శ్రీరామ

సుజ్ఞానబోధిని మూఁడవభాగము

మనుజకార్యమునకు రహస్యములేదు

తే.గీ॥ అణువు మొదలుగ బ్రహ్మ ప ♦ ర్యంతముగల
సర్వవస్తువు లందున ♦ నతఁడునిండి
నడపుచుండంగ దేవుఁడు ♦ నడవనగునె?
యతని మొఱఁగించి యెట్లు ర ♦ హస్యఘటిక.

ఒక కాఁపువాఁ డొక దినమున మడక కాఁడి మూఁపున నునిచికొని యెద్లఁ దోలికొని పొలమున కేఁగుచుండెను. అతని యిల్లాలు జొన్నవిత్తుల పుటికను జంకనిడుకొని యతని వెంట నరుగుచుండెను. వారి మార్గమధ్యమున నొక పిల్లారి గుడియుండెను. ప్రతిదిన మా కాఁపువాఁ డాదారిని వచ్చుచుఁ బోవుచుఁ బంట చక్కఁగఁ బండవలయు ననియు, నెద్లు రోగ బాధలకుఁ దప్పి బాగుగఁ బాటుపడవలయు ననియుఁ, దన కుటుంబము సౌఖ్యవంతమై యుండవలయుననియు మఱియేవియో వానికా కాలమునకుఁ దోఁచినవెల్లఁ గోరి వినాయకునకు మ్రొక్కులిడుచుండువాఁడు.

ఎట్టివారికైనను వాడుక యనునది తాను మఱచినను తనకుఁ దెలియనీయకయే చేయుకార్యమును జేయించుచుండును. వాఁడతఁడు వాడుకచొప్పున విఘ్నేశ్వరాలయముకడ నిలిచి గా దేవుని కెదురుగఁ దిరిగి "స్వామీ! ఈ నా చల్లఁ బోవు పండుము ధాన్యము పదినూర్ల పుట్లైనచో పుట్టెఁడు గింజలుగొట్టి యంబలిగాఁచి నీ పేరుచెప్పి నీ గుడికడ బీదలకుఁ బోసెద" నని మ్రొక్కెను.

ఆ మాటలు వినిన వాని యిల్లా లదరిపడి "ఓయీ! ఎవ్వరిప్రాణముఁదీయుటకిట్లు మ్రొక్కుకొంటివి. ఒకవేళ పండె ననుకొనుము. పుట్టెఁడు ధాన్యమును గొట్టి విసరుట, అంబలి గాఁచుట, మోచికొని యిక్కడకుఁ దెచ్చుట, అందఱకుఁ బోయుట సాధ్యమగుపనియా? నావలనఁగా" దనెను. అంత నా కాఁపువాఁడు భార్యవైపుదిరిగి, తన యెడమచేతిని వినాయకునకు ముఖ మగపడకుండున ట్లడ్డముగ నిడికొని "ఊరకుండవే! పండనిత్తువు! పిదప వానికి ఘుళుఘుళే" యని నాలుక న ముగ నాడించెను.

భగవంతుఁ డెఱుఁగని దేది గలదు? లోకనాథుని కన్నులు మూయఁగలమా? దేవునియెదుట నసత్యములు చెప్పి తప్పించుకొనలేము. అప్పుడు మనతప్పు లనేకములగును.

2. మాతృభక్తి

రామ:—గోపాలా! ఎక్కడకు వడివడిగా నేగు చున్నావు!

గోపా:— రామా! అంగడివీధికి. కూరగాయలు కొని తెచ్చుటకు.

రామ:—వింతగానున్నదే!

గోపా:—ఏల! మాతల్లి నాకు మూఁడుపైసలిచ్చినది. నీవునురమ్ము. సీతాఫలములఁ గొందము.

రామ:—అదే వింతయంటిని. ఎన్నఁడును రావే! మూఁడుపైసల కూలి కీ పని చేయుచున్నావు కాఁబోలు!

గోపా:—అ ! కాదు. మా తల్లి మిక్కిలిగఁ బ్రార్థించుటచే వచ్చితిని.

రామ:—మఱియును వింతయే;

గోపా:—రామచంద్రా! ఏల యట్లనుచున్నావు? నీ మాటలు నా కర్థమగుట లేదు.

రామ:—ఇంతమాత్రపుఁ బనికి మీ తల్లి నిన్నింత ప్రార్థించి మూఁడు పైసలు కూలి యిచ్చి పంపఁగా నొప్పి కొంటివిగా! నిజముగా నొప్పికొంటివా.

గోపా:—నిజముగా నా కేనొప్పియు లేదు. ఆనందము మాత్ర మున్నది.

రామ:—ఆమెను నీ వేల తల్లియనుచున్నావు?

గోపా:—నన్నుఁ గన్నది కావున.

రామ:—తొమ్మిదినెలలు పూర్తిగ మోసి కన్నదియే కదా తల్లి!

గోపా:—అవును.

రామ:—పిదపఁ జీమకుట్టినను, నల్లికుట్టినను బాధను నీ వేడువఁగా నీ బాధ తనదిగ భావించి యాఁకలి యని యడుగనోపలేక పలవింపఁగా పాలిచ్చి కాపాడినదితల్లియేగదా!

గోపా:—అవును. ఆమె కాక మాతయెవ్వరు?

రామ:—మఱియు నీవు గర్భకోశమున నున్నప్పుడు కారమో యుప్పో యెక్కువగఁదిన్న నీ దేహముమండి బాధపడుదువని తా నేవైనఁ జెడురూపములఁగన్న నీకంగవైరూపము సిద్ధించునని భయమునందుచు సురూపములఁ జూచుచు నీ కొఱకై తన సౌఖ్యములఁ గూడ వదలుకొన్నది నీ తల్లియే గదా!

గోపా:—ఇది నిజమూ! నిన్న మన యుపాధ్యాయులు కూడ - విషయము నే బోధించిరి. కాని యది పుస్తకములోని పాఠముగదా! అనుకొంటిని.

రామ:—ఈ నీ వయస్సున ననుభవ పూర్వకముగఁ దెలిసికొను విషయములు చాల కొలఁది. కొన్నింటి నుపాధ్యాయులు చెప్పినది నిజమని నమ్మి న మఱికొంత కాలమున కవి యనుభవమునకు రాఁగలవు.

గోపా:—సర్వవిషయములు దృష్టాంతములతో నిరూ

పించి చెప్పెదమని మన యుపాధ్యాయు లనుచుందురే. అది యసత్యముగా?

రాము: చెప్పుదురు నిజమేకాని సర్వవిషయములు దృష్టాంతములతోఁ జూపవీలుకాదు.

గోపా:—అయిన నీవిప్పు డేమనుచున్నావు?

రాము:—పెద్దలు చెప్పినది వినవలయును. ఆపై నమ్మవలయును. వారు చెప్పినట్లు నడచుకొనవలయును. నీవు పుట్టినప్పటికంటె నిప్పుడు పెద్దవాఁడవైతివిగదా! ఎవ్వరివలన?

గోపా:—తల్లివలన.

రాము:—అట్టి తల్లివలన నీవు కూలిదీసికొని పనిచేయుచున్నావే? ఇది వింతకాదా! మనము జనించినందులకు మాతృసేవకంటెఁ జేయఁదగినది మఱొండుగలదా?

ఆ—వె॥ జనని తన్నుగర్భ ♦ మున మోచికొని యొక
కడపడాఁటినట్టి ♦ కష్టమునకు
బ్రతికినంతదాఁక ♦ పలువిధ సేవ లో
నర్పసమముగావు ♦ నరున కెన్న॥

అని గురువులు చెప్పిరికదా!

పదుగురుపాధ్యాయులకంటెఁ గులాచారుఁడును, నూఱుగురాచార్యులకంటెఁ దండ్రియు, వేవురుతండ్రులకంటెఁ దల్లియు గౌరవనీయమను నర్థములన్ని మనపెద్దలు చెప్పుదురు.

గోపా:—అవునవును. ఇంతవఱకు నీవిషయ మెఱిఁగి యు నట్లు ప్రవర్తింపకుంటి. ఇఁక దైవసముముగఁ గాంచెద.

రామ:—కాదు. అదిమద్దైవముగ నను. ఉద యమున, సాయంకాలమున నాటపాటలకంటె మాతృసేవ మహత్తర కార్యమని యెంచుము. పొమ్ము. వేళమీఱక తల్లి చెప్పిన పనులు నెఱవేర్చి బడికిరమ్ము. శ్రీరాముఁడు పినతల్లి మాట నిలుపుటకై పదునాలుగేండ్లడవులకు వెళ్లిననుమాట మఱవకుము. గణపతి మాతృసేవాకార్యము మఱవకుము.

ఇరువురు వెడలుదురు

3. సోదర ప్రేమ

కోసల దేశమును పాలించుచుండిన దశరథమహారాజు నకు ముగ్గురు భార్యలుండిరి. అందు పెద్దభార్యయగు కౌస ల్యకు శ్రీరాముఁడును, రెండవయామెయగు సుమిత్రకు లక్ష్మణుఁడు, శత్రుఘ్నుఁడు నను నిరువురు కొమరులును, కడ పటి యిల్లాలగు కైకేయికి భరతుఁడను సుతుఁడును గలిగిరి. ఆ నలుగురుకుమారులు పెరిగి పెద్దవారైనప్పుడు దశరథుఁడు శ్రీరామునకుఁ బట్టాభిషేకముచేయ నిశ్చయించెను. ఆ సమ యమున మంథర యను కైక దాసి తన రాణికడకేగి చెడు బుద్ధులు గఱపెను. దాని మాటలువిని కైకేయి దశరథుని

యొద్ద ముందుగ మాటదీసికొని, శ్రీరాముఁడు నారచీరలఁ గట్టి జడలుదాల్చి మునివేషముతోఁ బదునాలుగేండ్లు అడవులలో సంచరించునట్లును, భరతుఁడు కోసలరాజ్యము పట్టము గట్టునట్లును కోరెను. పిడుగులుపడినట్టు లా మాటలు తన చెవిని బడఁగనే దశరథుఁడు నేల కొఱఁగెను.

ఆవార్త రాముఁడు విని సంతోషముతోఁ దల్లిదండ్రుల సెలవుగైకొని యడవులకు బయలుదేరెను. పతిసేవయే పరమసౌఖ్యకరమని నమ్మిన సీతాదేవియు భర్త వెన్నంటి నడచెను. భ్రాతృసేవ ముఖ్యకర్తవ్యమని తల్లిచేఁగూడఁ బ్రేరేపఁబడిన లక్ష్మణుఁడు సీతారాములకు ముందుగఁబోవు చుండెను. సీతా రామ లక్ష్మణు లిట్లు వనులకేగిరను దుఃఖ వార్త వీనులఁబడ దశరథుఁడు క్రుంగి క్రుంగి శీఘ్రకాలముననే మృతిఁజెందెను. మేనమామయింటికేగియుండిన భరతుఁ డయోధ్యకువచ్చి జరిగిన వృత్తాంతమరసి తల్లికడ నిలిచి యిట్లనియె.

“పాపినీ! ఎంతపాపమున కొడిగట్టితివి! నాకంటె రాముఁడు నీకేవిధమునఁ దక్కువయ్యె? అతఁడు నీకేమి వెగ్గొనరించె? నీ కడుపునఁ బుట్టినంతమాత్రమున నాకు నీకున్న చెనఁటిగొనములు పట్టువడు ననుకొంటివే? తండ్రికిమాఱు తండ్రియగు శ్రీరామచంద్రుని, నాప్రత్యక్షదేవుని, సకలసద్గుణ గరిష్ఠుని, మునివృత్తిని గానకంపి, నీ మగని జంపి, నీవేమి వారుకొన నెంచితివి? రాముఁ డతి శాంతమూర్తి గావున

నీ కూటమికి యోజ్యాడవక వారి తల్లివని చెంచి కౌటసవ్వులకు నడచె. లక్ష్మణుండైన నీకుత్సిత మెఱింగి యేల నీతల దెగ నఱకఁడయ్యె? కులవినాశినీ! నా ప్రేమైక నిధాన మగు రాముఁ డడవుల నిడుములు పడుచుండ నేనిటఁ బట్టము గట్టుకొని సుఖంతుననుకొంటివా? క్రూరాత్మురాలవగు నీ కడుపు మండునట్లుగ రాముని సింహాసనమున నిలిపి మునివేషమునఁ బదునాలుగేండ్లడవులలో నేనే సంచరించెద”

అంత భరతుఁడు దశరథునకుఁ బారలౌకిక క్రియలు నెఱవేర్చి సర్వసేనలతో బయలుదేఱి రాముని వెదకుచుఁబోయెను. అటఁ జిత్రకూట పర్వతమునఁ బర్ణశాల నిర్మించుకొని సీతా లక్ష్మణులతో నివసించుచుండిన రాముఁ డొకనాఁ డొక కలకలము విని కారణమరసి రమ్మని లక్ష్మణు నంపెను. లక్ష్మణుఁ డొక తరువరము నెక్కి వచ్చుచుండిన సేన నీక్షించి “అన్నా! మోసము వచ్చినది. లెమ్ము. లెమ్ము. విల్లెక్కుపెట్టి సిద్ధముగ నుండుము. భరతుఁడు సకలసేనలతో మన మీఁదికెత్తి వచ్చుచున్నాఁడు. ఆలసింపఁదగదు. నా కుత్తర విమ్ము. నా బాణపుమొన కఠినమైనదియో భరతుని తోలు కఠినమైనదియో కనుగొందుఁగాక” యనుచుండ రాముండు వారించి ‘నాయనా! భరతుఁడు నీకంటెను నాకుఁ గూర్చువాఁడు. నీవంటి యాత్రగాఁడు కాఁడు. తొందఱపడకుము’ అని వారించె. అంత భరతుఁడు రాముని సమీ

పించెను. రాజ్యము గైకొమ్మని పలువిధములఁ బ్రార్థించెను. తల్లిదండ్రులమాట దబ్బఱగావించి యీరాజ్యముం గైకొనఁజాలనని రాముఁడు భరతుని మాట త్రోసిపుచ్చెను. తుదకు భరతుఁడు చేయునదిలేక, అన్నమాట జవదాఁటఁజాలక రాముని పాదుకలఁగొని, యయోధ్యకుఁ బోనొల్లక నందిగ్రామంబునఁ బాదుకలకుఁ బట్టాభిషేకము చేసి, తాను రామునివలె జడలుదాలిచి, నారచీరలుగట్టి, దర్భలపైఁ బరుండుచుఁ గాయలు దుంపలు దినుచుఁ, బాదుకలకుఁ బ్రతినిధియై పదునాలుగేండ్లు గడపెను.

తే. గీ. రాఘవుల సోదర ప్రేమఁ ♦ రహిని నెంచి
పాండవుల సోదర ప్రేమఁ ♦ బరిగణించి
యన్నదమ్ము లన్యోన్య ప్రి ♦ యంబు మీఱ
వర్తిలిన నంతకన్నను ♦ స్వర్గమున్నె?

/. పొగరు తగదు

క. కుల, మాచారము, ధనమును,
విలసిత విద్యయును, రాజ్య ♦ విభవము, రూపం,
బెలఁ బ్రాయముఁ, దపమును, వ
ర్తిలఁజేయును మదమునం ♦ స్థిర విద్యార్థీ!

అన్నివిధముల సౌఖ్యము లొకచో నుండెనేని దానిని విభవమందురు. అట్టి విభవములలో మహేంద్ర విభవము

గొప్పది. మన పూర్వపు రాజు మహేంద్రవైభవము గోరి యాగములు చేసెడువారు. సుఖములం గోరనివా రెవ్వరు? మహేంద్రునకు శతక్రతువని పేరు. అనంగా నూఱుయాగములు చేసినవాం డని యర్థము. అట్లు చేసినవా రెల్ల నొకరి వెనుక నొకరుగ నింద్రులయ్యెదరని మనవారి నమ్మకము.

స్వర్గము, మర్త్యము, పాతాళమను మూండులోకములకు నింద్రుం డధిపతి. స్వర్గలోకమున నమరావతీ పట్టణ మతని ముఖ్యపట్టణము. అతని కొలువుకూటమునకు సుధర మని పేరు. వాహనములు, నాలుగు దంతములు గలదియుం దెల్లనిదియుం బ్రసిద్ధి కెక్కినదియు నగు నైరావత మను పేరి యేనుంగును, ఉచ్చైశ్రవమను గుఱ్ఱమును ఇవి రెండును పాలసంద్రమునం బుట్టినవి. సభికులు దేవతలును ఋషులును, ఆచార్యుండు గురువని ప్రసిద్ధిచెందిన బృహస్పతి, సామంతులు దిక్పాలకులు, కోరినవెల్ల నొసంగు చింతామణియుం గామధేనువు నతనికిం గలవు. వనము నందన వనము. అందు వాడని పూవులుగలిగి కోర్కులొసంగునట్టి పారిజాతము, మందారము, సంతానము, హరిచందనము, కల్పకమునను వృక్షములు గలవు. గాయకులు గంధర్వులు. నటులు రంభాదులు. ఇట్టి వైభవమును గోరనివా రెవ్వరుందురు?

పూర్వ మొకప్పుడు నహుషుండను రాజు నూఱు అశ్వమేధయాగములుచేసి యింద్రపదవి నధిష్ఠించెను. తనకు

మించినవారీ ప్రపంచమున నెవ్వరును లేరని చూపుటకై గర్వ
మతిశయించెను. గర్వముగలవారలకు మంచిబుద్ధులు తెలియ
రావు. నే నింద్రుఁడ నైనప్పుడు నా కంటెను గొప్పవారలే
రదా? అని మునులను తన పల్లకిమోయ నాజ్ఞాపించెను. వారో
పికతో మోయుచుండఁ దొందరచేయు నారంభించెను. 'నేను
మహేంద్రుఁడను ఇంద్రుని సర్వస్వము నా సొంత మైనది.
ఇంద్రుని భార్యయగు శచియు నాయదియే. కాన శచీదేవి
యంతఃపురమునకుఁ బల్లకిఁగొని పొం' డనెను. అగస్త్యుఁ డా
త్రోవ నెదురయ్యె. అతనిఁగని నహుషుఁడు పాముపామని
నవ్వులాడె. ఆ తాపసి వాని దుర్బుద్ధికిం గినిసి "ఓరి దురా
త్మా! నీ కింద్రపదవి వచ్చునంతనే కన్నులు గానవయ్యె.
నీ యట్టి మదాంధుఁ డింద్రపదవికిఁ దగఁడు. దీర్ఘకాలము
భూలోకమున పామువై పడియుండు" మని శపించె.

ఆ. వె. ఎట్టివానికైన ♦ నెంత యైశ్వర్యంబు
వడసియైన గర్వ ♦ పడఁగరాదు
మిన్ను మన్ను గనక ♦ మున్ను నహుషుఁడుచెడెఁ
బోఁగఁబోతుఁదనము ♦ తగదు తగదు.

5. పెద్దలమాట వినవలయును

ఒక గ్రామమున నొక ధనికునకు నిద్దఱు కుమారు
లుండిరి. వారు బడికిఁబోయి చదివి యింటికి వచ్చినప్పుడు

తండ్రి వారికిఁ గొన్ని నీతులు బోధించుచుండెను. వానిలోని సారాంశ మిది.

(1) పెద్దలమాట వినవలయును.

(2) విని నమ్మి యా రీతిని ప్రవర్తింపవలయును.

(3) వర్ణాశ్రమ ధర్మముల నతిక్రమింపరాదు.

(4) బయటనుండి యింటికి వచ్చునపుడెల్ల నేదే నొకటి తేవలయును.

బ్రహ్మ చతుర్ముఖములనుండి బయలువెడలినట్టి నాలుగు వేదములవలె నీనాలుగు వాక్యము లా జనకుని నోటినుండి మాటిమాటికి బాలురకై బయలువెడలుచుండెను. తాను ధనికుఁడును, సత్కీర్తిమంతుఁడు నగుటకుఁగూడ నీచతుస్సూత్రములే మూలకారణములని తన యనుభవమునుగూడ నప్పు డప్పుడు వెల్లడించు చుండెను. కాని బాలుర కవి యెంత మాత్రము మెదడఁ బట్టినవి?

జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు పాశ్చాత్య నాగరకతా వ్యామోహమునబడిఁ తండ్రిమాట క్రమక్రమముగఁ బెడచెవిఁ బెట్టుచు వచ్చెను. మొదటఁ గత్తిరింత తలయై పదపడి (Suit boot Hat) నిజారులు, నింగ్లీషుజోళ్ళు, వెడలుపు టోపీ లావశ్యకములై, (Social club) యనంతరము సర్వ జాత్యభేద సమ్మేళన సభ తా స్వీకారమై, తండ్రికిఁ దలకంటగింత దెచ్చుచుండెను. తండి పూర్వాచార పరాయణతకుఁ గుమారుని

నవ నాగరకతకు నుప్పు నిప్పునకుఁబోలె నైద్ధికయగుచుండె
ను. కుమారుఁ డింటికి వచ్చుట నీచమనియు, నింగ్లీషురాని
తండ్రిని దండ్రియని చెప్పికొనుట తనవంటి వాని కత్యసభ్య
మనియుఁ దలంచి స్పెన్సరువారి యున్నసత్రములలోఁ దిను
చుఁ బైకముకొఱకు మాటిమాటికిఁ దండ్రికి జాబులు వ్రాయు
చుఁ బట్టణవాసియై యుండెను. విద్యార్థులారా! ఇతఁడాం
గ్లేయ విద్యయం దారితేఱెనని యెన్నఁబోయెదరు సుఁడీ!
తండ్రిమాటలు వీనులకు వినరానప్పు డుపాధ్యాయుల వాక్య-
మెట్లు విన శక్యమగును? ఉద్యోగమా లేకయ్యె. తండ్రికా
పనికిరాఁడయె-.

ఇంక రెండవవానిఁగూర్చి విచారింతము.

ఇతఁడు తల్లిదండ్రులకు మిగుల గారాబుపట్టియైనను
గారాని గుణము లితనికిఁ బట్టువడలేదు. వేళతప్పక బడికేగి
చదువుకొనుచుఁ దదితర సమయములయందుఁ దల్లిదండ్రులు
చెప్పిన పద్ధతుల నతిక్రమింపక నడచుకొనుచుండెను. ప్రతి
దినము నెటకేగినను వెడలి యిలుసేరునపు డేదియో యొకటి
తెచ్చుచుండువాఁడు. ఒకనాఁడతఁడు పొలమునకేగి యింటికి
మరలునపుడేదియు దొరకక, కడకొక కట్టెపుల్లయైనఁ గనఁబ
డకపోవుటచే, వట్టిచేతులతోఁ బోరాదను స్థిరబుద్ధిగలిగినవాఁ
డగుటచే మార్గమధ్యమునఁ జచ్చిపడియుండిన నొకసర్పశవము
నీడ్చుకొని వచ్చి పెరటికి ప్రక్కనుండు కట్టెలప్రోవుపై దానిఁ
బడవైచి యింటిలోని కరిగి తనపనిమీఁద నుండెను.

వాఁటి సాయంకాలమున వారుకవచొప్పున నతఁడు తన కార్యములెల్లఁ దండ్రి కొప్పఁజెప్పనుఁ భాము సంగతియు బయలుపడ్డెను. తండ్రి ముసలికపట పెరటిలోఁబోయి చూడఁగ నచ్చటఁగన్నులు మిఱుమిట్లు గొలుపు నొక రత్నహారముం డెను. పాముకనఁబడలేదు. వారు దైవభక్తులు కావున నది భగవత్కృపయనుచి సంతసించి దానిఁగైకొనిరి.

బాలకులారా! పామెట్లు రత్నహారమయ్యెనో మీ రెఱుఁగుదురా? ఒక కోటీశ్వరుని తనయ స్నానముచేయుటకై దన హారమునుదీసి యచట నుంచి యద్దాని నాహారవస్తు భ్రాంతిచే నొక గ్రద్ద గ్రహించి యాకాశమున నేఁగుచుఁ గట్టెలమోపుపైఁబడి యుండిన సర్పశవమును గాంచి హారమునటవదలి సర్పముం గొనిపోయెను.

క. మనపెద్దలేది చెప్పిన
మనమేలునకంచు నెంచి ♦ మహితాత్మనముననా
బొనరించు నతనికగుఁ బ్ర
సన్నత్రియు మంగళంబు ♦ పృథువిద్యార్థీ!

అధికాశ ఆపదలకు మూలము.

పాంచాల వంశీయుఁడగు సృంజయుఁడను రాజునకు ధనాశమెండుగ నుండెను. పలువిధములగు నూహాలచే నతని మది పలుపోకలుపోవుచుండెను ఎప్పటికి నిండని తుద యెఱుఁగ

మఱి యాశా సముద్రమునఁ దరంగ ప్రాయము లగుచుం డెను. కట్టకడ కతఁడొక నిశ్చయముచేసికొని దేవునింగూర్చి తపంబుచేసి యతనిచే నిష్టవరముం గొనివచ్చెను. అతని కొక మేరకుఁ గొన్నాళ్లకొక కుమారుఁడు గలిగెను. ఆతనయుని యుమి, చెమట, మలమూత్రములు ఇది యది యననేల? అతని దేహమునుండి బయలువడు సర్వము స్వర్ణ మగుచుం డెను. ఇఁక నతని కేమితక్కువ! సృంజయుండు మహదానందంబునఁ గొమరునకు సార్థకముగ సువర్ణష్ఠీవియని పేరిడి చేటలు పొరకలు మొదలగు గృహోపకరణములనుండి గోడలు, ద్వారబంధములు కిటికీలతో సింహాసనమువఱకు సమస్తముఁ గనకమయముగఁ జేసివైచెను.

అది గని సమీపప్రభువులకెల్లఁ గడు పుబ్బసాగెను. చోరులకు నచ్చటనే కన్నుపడెను. ఒకనాఁడు చోరులు కొందఱు రాజగృహమును దోఁచిన లాభము లేదని సువర్ణష్ఠీవినే ముచ్చిలి యటవికిఁ గొనిపోయి తెలివితక్కువచే నొకేసారిగ వానియందున్న సర్వస్వర్ణముఁ గొన నిశ్చయించి వాని కడుపుఁజీల్చిచూచి యేమియుఁగానక నిరాశతో బిక్కమొగముతో నా శవము నటఁ బాఱవైచి పోయిరి. సృంజయుండు అంతటినాఁడు తెల్లవాఱుకడ సువర్ణష్ఠీవిం గానక పరివారముచే వెదకించుచుఁ దానును వెదకుచుఁ బోయి పోయి కట్టడకు నట్టడవిఁ జచ్చిపడియున్న కుమారుం గాంచి పలుతెఱఁ

గులఁ బలవించి తుదకుఁ జేయునదిలేక పట్టణమున కరుదెంచు
నంతలో చుట్టుప్రక్కల రాజులు రాజ్యమును స్వాధీనపఱచు
కొనియుండిరి. పిదపఁ జాలకాలము సృంజయుఁడు దేవురించు
చుండ నెప్పటియట్ల నారదుఁ డనుగ్రహించె.

ఇట్టిదే యగు బంగారు బాతు కథ మీా రెఱింగియే
యుందురు.

ఆ. వె. అరయ నవరికేని ♦ యత్యాశకూడదు
కలుగుదానఁ దృప్తిఁ ♦ గనుటమేలు
సృంజయుండు చోరు ♦ లేమైరి? యధికాశ
యాపదలకు మూల ♦ మండ్రు బుధులు.

॥౬॥

7. సత్యము పలుకుము

పాటలీపుత్రమును ధర్మవర్ధనుఁడను రాజు తన పేరు
సార్థకమగునట్లు పాలించుచుండెను. లోకవ్యవహారములఁ గని
పెట్టుటకును, తనయెడ న్యాయ్యలోపము గలిగినయెడ దానిఁ
బ్రజలమూలమున విని సవరించుకొనవచ్చుననెడు నుద్దేశముతో
ను నప్పుడప్పు డతఁడు మాఱువేసమునఁ బురమున సంచరిం
చుచుండువాఁడు. ఒకనాఁటి రాత్రి యట్లతఁడు సన్న్యాసివేష
మునఁ దిరుగుచుండు సమయమున నొక దొంగ యెదుర్పడి
నమస్కరించెను. నీవెవ్వఁడవని రాజడిగెను. సన్న్యాసుల యె

కూటఁ గల్లలాడిన మొదటికి మోసమువచ్చునని యో యితని
తోఁ జెప్పినంతమాత్రమున రాఁగల నష్ట కష్టములు లేవని
యో యేమోకాని "నేను దొంగ" నని చోరుఁడు నిజము
చెప్పెను. "నీవు దొంగతనమేల చేయుచున్నాఁడ" వని ప్రభు
వడుగ "నావృత్తి యిది" యని చోరుఁడు ప్రత్యుత్తరమిచ్చె.
"ఇది పాతకకార్యముగదా! ఏల వదలరాదు?" అని నృపా
లుఁడు ప్రశ్నింప "వేఱుమార్గము లే"దని వార్త బదులుపలికె.
"పోనిమ్ము. నాకేల నమస్కరించితివి?" వని కపట యతి పృ
చ్ఛింప "మీరు శుభమస్తని దీవింతురు. దానిచే నేఁడు మంచి
లాభము పొందవచ్చునని యట్లొనరించితి" నవియె. "సరి.
అట్లే దీవించెదను. నాకేమి గురుదక్షిణ నిచ్చెద" వని విభు
డనఁ, "చోరత్వము దక్కఁ దక్కిన దేదియడిగిన నిచ్చెద" నని
దస్యుఁడు నుడివె.

రాజు కొంతసేపాలోచించి "నీయసత్యము నాకొసఁ
గుము. దీనిచేఁ నీకు నష్టము లేదుగదా!" యనుడు "నట్లే"
యని స్తేనుండు ప్రమాణమొనర్చి ప్రణామంబొనర్చి తనదారిం
బో నుద్యమించె. నరపతి యతని నిలిపి "యీ పట్టణమున
రాజుగారియింట మూఁడు రత్నము లున్నవి. నేను దివ్య
దృష్టిం దృష్టించితి. వానిం గొని తెమ్ము. నాకు సగమి" మ్మని
దొంగ వల్లెయని రాజు కోశాగారమునకుఁ గన్నమిడి లోనఁ
ప్రవేశించి సన్న్యాసి చెప్పినచోట నారత్నములుండుటం గాంచి

దృశ్యుఁడై మణిని గొనిపోయెను. పాలుపోవుట క
ని రెంటింగ్రుక్కొని యొక్కటందే యుంచి బయలువెడలి గు
రుని గలిసి యొకరత్నము తనకిచ్చి తాను రెంటి నేదెచ్చిన లో
దానిని నొసఁగి వీడుకోలుపడసి తన యింటి కేగెను.

మరలఁ గొంతసేపటికిఁ గావలివారు మేలుకాంచి “దొంగలు దొంగ” లని యల్లరిచేసిరి. రక్షకభటులు మూల మూలలకుఁ బరువెత్తి వెదకసాగిరి. రాజు ప్రధానునిం బిలిపించి యే వేవి పోయినవో కనుఁగొని రమ్మనియెను.

ప్రాతఃకాలమున సభ చేరెను. రక్షకభటులు కొందఱు తలముల మోసిన వారిని గొనితెచ్చి ప్రభువున కెదుటనిలిపి వీరే దొంగలని కొన్ని నిదర్శనములు చూపుచుండిరి. రాజు మంత్రివైపు దిరిగి పోయినవస్తువు లేవేవి విస్తరింపుమనియె. అమాత్యుఁడు లేచినిలిచి “ప్రభూత్తమా! ఈ చౌర్యము చిత్రము. వస్తువులన్నియు నుండవలసిన చోటుల నున్నవి. ధనమేమి పోలేదు. దేవరవారు ప్రియతమముగఁ జూచుచుండిన రత్నత్రయము మాత్రము దోఁపిడిపోయినది” అనవుడుఁ బోయెనా? పోయెనా? పోయెనా? యని ముమ్మాఱు ప్రభుండు ప్రశ్నించి పదపడి తానా రాత్రిఁ గన్న చోరునిం బిలిపించెను.

పదమునే పలుకఁదలఁకొన్న దస్యుఁడు రాజు నాస్థానమున కేతెంచి ప్రశ్నింపఁబడి తన వృత్తాంతమంతయు వెల్లడించెను. ధర్మార్థములను దా నా రాత్రి జడి నచ్చెర్యమంతయు

వెల్లడించి తనయొద్దనున్న రత్నమచ్చుటనుంచి మూఁడవ రత్నమునకు దొంగయెవ్వఁడని సభ్యులనడిగెను. ఒకరిమొగ మొకరుచూచిరి. కడకందఱు దృష్టి మంత్రిపైకి మరలెను. మంత్రిని బరిశోధింప నతనియొద్ద మూఁడవరత్న మగపడెను. రాజు తత్క్షణమున వానిని పదవినుండి తొలఁగించి చోరునకొక యున్నతోద్యోగ మొసఁగెను. అతఁడు కొన్నాళ్ళకు సత్యము నూఁతఁగాఁగొని సర్వసద్గుణ సంపన్నుఁడై ముఖ్యమంత్రి యయ్యెను.

ఆ-వె॥ సత్యమొకటెనిలువ ♦ సర్వసద్గుణములు
వచ్చినిలుచుఁగాదె ♦ వరుసమీఱి
దుర్గుణంబొకండు ♦ దొరకొన నొకనికి
నన్నిసద్గుణంబు ♦ లడఁగిపోవు.

8. విద్యార్థి ధర్మములు

ప్రతి మనుజుఁడు జ్ఞానసంపాదనమునకై చదువు టావశ్యకము. విద్యలేనివాని వింతపశువని చెప్పుదురు. మొదట బాల్యమున శ్రద్ధతోఁ జదివికొనక సోమరులై యాటపాటల మరఁగి పెద్దవారైన పిదపఁ జదువుచదువు ఫలితము లేకపోవచ్చును. వంటపెట్టి యింటఁబోసికొనని వాఁడాఁకలి గొన్నప్పుడు వెదకిన నది వాని నాఁటి నూఁకటిఁ దీర్పఁగల

దా? ఇల్లంటుకొన్నప్పుడు నూతిం ద్రవ్వం బూనిన నా నూతి నీటితో నాయింటి నార్పశక్యమా? కావున బాల్యమందే విద్య నభ్యసింపవలయును. సద్విద్య పట్టువడుటకుం గొన్ని పద్ధతుల మున్నవలంబింపవలయును.

1. వేళతప్పక బడికిం బోవలయును.

తనకొఱకు నితరవిద్యార్థులు వేచియుండునట్లు తనకే కొంతపాఠము నష్టమగునట్లు పోరాదు.

2. పాఠశాలలో నుపాధ్యాయులకు ముందుగ వందన మాచరించి దైవప్రార్థన గావించు తరగతిలో నిశ్శబ్దముగం గూర్చుండవలయును. ఉపాధ్యాయులకుం దలనొప్పి విసుగు గలుగునట్లు అల్లరి చేయరాదు.

3. ఉపాధ్యాయుడు చెప్పు విషయమునందే మనసు నిలిపి వినవలయును. పరధ్యానముతో నుండి చూచినదా యనంగాం దోంకమాత్రము చూడలేదను లోకోక్తికి గురి కారాదు. మనస్సచ్చట నిలుపకపోయినచో బడికిం బోయియు నిష్ప్రయోజనమే.

4. గురువుచెప్పినది మనమేలుకొఱకే యని దృఢముగ నమ్మ వలయు.

క॥ ఒకటిచదువు రెండడఁకువ
ప్రకటితముగ మఱుఁడు తెలివి ♦ భావశావ

ప్రకటనవాలు గండున

మిక పథులుగా వలయుఁ జు ♦ మీా విద్యార్థీ!

అ॥ విద్యార్థి శతకము నఁ జెప్పఁబడినది. గురువు 'ఓ' యని యొక యక్షరము వ్రాసినపుడు శిష్యుఁ డది 'ఓ' కాదు 'న' యన్నచో వానికి విద్య రాఁగలదా?

5. ఎఱుఁగినవానివలె నెకసక్కెముగా గురుని ప్రశ్నింపరాదు. ప్రశ్నించుట సులభము. ఉత్తరమిచ్చుట కష్టము. అది బాలుర తల కెక్కుట కష్టతరము. ఆతరగతి బాలురశక్తికి యోగ్యతకుఁ దగిన విషయమె యుపాధ్యాయుఁడు చెప్పును.

6. తెలిసికొన్న విషయమును మరల నింట మనన ము చేయవలయును. అప్పుడే దేని యందు సందియము దయిం చిన మఱునాఁడడిగి తెలిసికొనవలయును. గురుఁడు చెప్పి నంతసేపు విని పదపడి యంపాఠము వచ్చునాఁటికిఁ జిం తింపక యీా చెవిలోఁ జొనిపి యాచెవిలోఁ దిసివేయరాదు.

7. తరగతి బాలురతోడను, దదితరబాలురతోడను నైకమత్యముగలిగి యుండవలయును.

ఐకమత్యమున్నచోఁ దాను మఱచిన విషయములఁ దోడిబాలుర నడిగి తెలిసికొనవచ్చును. ఎదుటివానికి నాలుగు గుణము (మార్కు) లెక్కువ వచ్చెనని యసూయతో వానితో విరోధించుటకంటె నెక్కువ శ్రద్ధగొని చదవి చదువున వానిని మీాఱుట మంచిది.

8. సమబుద్ధి, సాధుసేవ, మంచినడవడి, శాంతము త్రికరణశుద్ధి, సత్యవాక్కు వినయముగలిగి యుండవలయును సమబుద్ధికి నేడపక్షపాతిం జూపుదుము. సాధుసేవవలన సద్విద్య గ్రహింపఁగలను. మంచినడవడి లేకున్నచో సాధువులు చేర్పరు శాంతమున్నచో విద్యపరిపూర్తి నొందఁగలదు ఓర్పు లేక నేర్చినవిద్య యెన్నటికి నలవడదు. మనస్సు, వాక్కు, కాయము అను నీమూఁటి నొకమార్గమునఁ బ్రోవిచ్చుటయే త్రికరణశుద్ధి యనంబడు. వీనిలోనొకటి వికటమైనచో నద్ది కపటమునాఁబడు. సత్యమే పలుకవలయును. సత్యమువలన గలిగిన ఫలమును మనుషటి పాఠమునఁ దెలిసికొంటిమి. వినయము విద్యగలవానికి భూషణము. అదిలేక వానివిద్య ప్రకాశింపదు.

9. విద్యా గర్వము కూడదు.

విద్యావంతుఁడు కల్పవృక్షమువంటివాఁడు. వా యొద్ద బలువురు వత్తురు. సీకిపాదమంటి గర్వము వాని నా వరించియుండినచో నెవ్వరు సమీపింపరు. విద్య యుండియుఁ బ్రయోజనము గలుగదు. ఆవిద్య యడవింగాచిన వెన్నెలవం చివగు.

10. కాలమువిలువ నెఱిఁగి నిముసమైన వ్యర్థపఱుప కుండవలయును. వ్యర్థముగాఁ గడచిన యొక్క త్రుటియైనను మన జీవనమునఁ దిరిగిరాదు.

11. మృదువుగ మాటలాడవలయును.

మార్దవమునకు మంచివారు చెడ్డవారు కూడ వశ్యులగుదురు. దారుణము, నదారుణము నగును. విజయమును జేకూర్చుటలో దీనికి సమ మగు సాధనము మఱొకటి లేదు.

12. మాతా పితృ గురు దైవభక్తి గలిగియుండవలయును.

మనము జననమున కాధారభూతయగు తల్లిని గొలుచుచు, వృద్ధికిఁ గారకుఁడగు తండ్రికి వినమితులమై, జానదాతయగు గురుని సేవించుచు నుత్తమమగు మానవవేషమిచ్చి సర్వాంగములఁ గొఱతలేక కల్పించి ప్రపంచరంగమునకుఁ బంపిన జగన్నాటక సూత్రధారుని యాజ్ఞానుసారము వర్తించి ప్రేక్షకలోకమునఁ గీర్తిం బడసి పవిత్ర జనులమై యతని సన్నిధిం జేరవలయును.

9. శ్రద్ధకొలఁది విద్య

దుష్టకార్యముగాని దుష్టసహవాసముగాని శీఘ్రముగా నొనఁగూడును. సత్సహవాసము క్రమముగఁగాని యలవడదు. సత్కార్య మెన్నో విఘ్నములకు లోనై యుండుండి తుదిముట్టుట దుర్లభము. పైరు పెట్టుట కష్టము. కాల మోర్చియుండవలయును. పాడుచేయుట సులభము. ఉన్నతపదవి యారయఁ దుష్కరము. అధోగతి యతి సులభము. సత్కీర్తి

బాలకాలమునకుఁ గాని రాదు. అపకీర్తి క్షణమాత్రమున
సంపాదింపవచ్చును. సద్విద్యా సంపాదనము సంవత్సరముల
కొలఁది శ్రద్ధతోఁ బాటుపడినఁగాని రాదు.

పూర్వము గురుకులవాసము చేసి విద్య నభ్యసించుకాల
మున నొక బీదబాలుఁడు చంద్రచూడుఁ డనువాఁడు విద్యార్థి
యై కాశీపట్టణమున నొకగురువు నాశ్రయించెను. వానికిఁ గల
శ్రద్ధ యింతయంతకాదు. గురుఁడు నిద్దుర లేవకమున్నె లేచి
కాలకృత్యముల నిర్వర్తించి పాఠములు చింతన చేసికొని
గురునాజ్ఞ కెదురు చూచుచుండును. గురుశుశ్రూషలయం
దెంతమాత్ర మసహ్యపడువాఁడు కాఁడు. తనకు గురువు
గృహసంబంధ కార్యములఁ జేయ నాజ్ఞాపించినప్పుడు దక్కుఁ
దక్కిన సమయములం దెల్ల విధివిరామము లేక చదువుచుం
డును. తా నెప్పుడు నిదురించునో యెవ్వరెఱుఁగరు. “విద్యా
తురాణాం నసుఖం ననిద్రా” యనుట వానియెడ నెంతయు నొప్పె.

వాని శ్రద్ధ యెట్టిదో కనిపెట్ట నెంచి యొజ్జ తన భార్య
తో నా శిష్యున కన్నము పెట్టునపుడు నేతికి మాఱుగ వేఁప
చమురు వడ్డింపుమనియెను. ఆమెయు నట్టు లొనర్చెను.
చంద్రచూడున కది చేదుగఁ దోఁపలేదు. ప్రతిదిన మట్లే
చేయుచుండిరి. రుచులపై మనసు లేని విద్యాభిలాషి కది
తెలియదయ్యె. గురువు నిదురించు వఱకుఁ గాళ్ళొత్తుచుండి
నిదురించినపిదపఁ జదువుచుండు చంద్రచూడునితో నొకనాఁడు

గురుఁడు, "నాకు నిద్రాభంగమగుచున్నది. ఇచ్చటఁ జదువ వల" దనెను. అది మొదలు విద్యార్థి యాయూర నెవ్వరియింట దీపమున్న నచ్చటఁ గూర్చుండి చదువుచుండెను. రేయెల్ల నిద్దుర వోనీయఁడని యెవ్వగును దమ యిండ్ల కతని రానీయరైరి.

ఒకనాఁ డతఁ డూరెల్లఁ గాలించియు నెవ్వరును వెలుతురు నైతము పొడసూపనీక తలుపులు బిగించియుంటచే నూరిబయట నొక వెలుఁగుఁ గాంచి యట కేగి యది శ్మశాన భూమి యనియుఁ, గాలుచున్నది శవమనియు గమనింపక యచ్చటఁ గూర్చుండి చదువుచుండెను. అంతఁ గొంతసేపటికి సరస్వతి వానిసమీపమున నిలిచి 'నాయనా' యని పలుకరించెను. "నన్ను జదువనీక శ్మశానమునకు నైతము వెన్నంటి వచ్చిన విఘ్నకారిణీ! నీ వెవతవు? నాతో నీకేమి పని?" యని తలయెత్తకయే యతఁడడిగెను. 'వత్సా! నీశ్రద్ధకు సంతసించి నిన్ననుగ్రహింప వచ్చిన చదువుల వెలంది' యని యామె నొడివెను. తటాలున నతఁడు లేచి వలగొని పలు తెఱఁగుల స్తుతియింప నిర్ధూతనిద్రు నిరీక్షించి పాణితలంబున నొడలెల్లఁ దడవి సర్వవిద్యావిశారదునిగ ననుగ్రహించి శారద యంతర్ధానగతయయ్యె. తదనంతర మాచంద్రచూడుఁడు గురుగృహంబున కేగి నిదురించెను.

మఱునాఁడు ప్రొద్దెక్కిన పిదపఁగూడఁ జంద్రచూడుఁడు లేవకుండుటఁగని గురుండు 'నేఁడేదో విశేషము జరిగినది.

లేకున్న నిద్రయనునదియే లేని వీనికింత గాఢనిద్ర పట్టుటెక
డ?' యని భార్య జూచి వీడు లేచువఱకు లేవక, లేచినపి
ట మునుపటివలె నన్నము వడ్డించి యట జరుగు విశేషము
నాలోకింపుమని యానతిచ్చి తన పనిమీఁదఁ దానే
ఆనాఁడెల్ల నిదురించి మఱునాఁడపరాహ్ణమునకు లేచి "యెం
యాలస్యముగ లేచితి? ఎంతయనచార మొనరించితి? గురు
కుపచరింపక యెంత మందమతినై నిదురించితి?" నని లేచి
చంద్రచూడునింగని దేశికుండు, "కుమారా! చింతింపకుము
మించినదానికి వగవకుము. నీ నిత్యకృత్యముల నిర్వర్తించి
కొని భుజించి మఱిర" మ్మని పంపెను. అతఁడు క్రమముగ
దన కార్యముల నెఱవేర్చికొని భుజింపఁగూర్చుండెను.

గురుభార్య యన్నము వడ్డించి వేఁపచమురువోసి
ఒక్కకడి నోటనుంచికొని, "అమ్మా! మిక్కిలి చేదు. తినఁ
జాలనే!" అని చంద్రచూడుఁడు మ్రింగలేక వమనముచేసె.
ఆవల నామె యాయన్నముం బాఱవేయించి వేఱన్నమిడ
భుజించి గురునికడ నిలిచె. గురుండును నాఁటిరాత్రి జరిగిన
వృత్తాంతము నరసి సంతసించె.

మన విద్యార్థులకీ సందర్భమున నింకొక చిన్న హెచ్చ
రిక సేయవలయు. అది క్రింది పద్యమునఁ గలదు.

క॥ ఎందఱు నీకు గురువు? లన
నెందఱొ నెలనెలకు మాఱి ౹ యెందో పోఁగా
నందొకరిఁ జెప్ప నెటులగు
నందువె? మది నొకని నిల్పు ౹ మా విద్యార్థీ!

పరులకైన నవమానింపరాదు

పాండవు లరణ్యవాసము చేయుకాలమున నొకనాఁడు దుర్యోధనుఁడు దుష్టచతుష్టయముతోఁ గొలువుండి "పాండవులు ప్రాణములతో నున్నంతదాఁక నామదికి నెమ్మది యెక్కడిది?" యనియె. అయిన నిప్పుడ సర్వసైన్యములతో వెడలి వారిం బరిమార్తమని కర్ణుండనియె. అదియు మంచిదని దుశ్శాసనుండు సమ్మతించె. వారసాధ్యులు. ఆలోచించి చేయుట యొప్పునని సైంధవుండు నుడివె. మున్ను జూదంబునఁగాదె సర్వము హరించితిమి. కానలకంపితిమి. ఇప్పుడును గపటోపాయంబునఁ బగర సడ్డించుట కర్జంబని శకుని తనయనుభవంబుఁ దెలుప, సుయోధనుండు శకుని మార్గంబునకుఁ దలయూఁచె. అదియెఱిఁగి కర్ణుఁడు "కౌరవేంద్రా! పాండవులిప్పుడు ద్వైతవనసరోవరసమీపంబునఁ బరమ దుఃఖార్తులై నారచీరలుగట్టి కూరలు గుడిచి తలలు జడలు ముడిచికొని పోవఁ దముఁ దాము నిందించుకొనుచుఁ బరితప్తహృదయులై

యున్నవారు. నీవు నీ దేవులతోడ సమస్తవైభవములతో మెఱసి పగర కన్నులు కమర నగవలయు.

తే॥ గీ॥ అతుల సౌభాగ్య భోగ స ♦ మగ్రమహిమ
నొప్పుచున్న నీ దేవుల ♦ యొప్పుచూచి
ధృతి దఱిఁగి తన్నుఁ దాన నిం ♦ దించుకొనుచు
హృదయమునఁ బాండవాంగన ♦ యొరియవలదె?

నీ విభవంబుచూచి హృదయంబులు క్రుల్లి క్రుల్లి లో లో నొగిలి నొగిలి ఖిన్నులై యంతకన్నఁ జావు మేలని వారు తమ ప్రాణంబులు వదల వలదె? కాని మీ తండ్రి మన పయనంబు సమ్మతింపఁడు. ఉపాయంబునఁగాని యాతని యనుజ్ఞఁ బడయఁజాల" మని వాక్రువ్వ, సుయోధనుండు కర్ణుని మెచ్చి ద్వైతవనంబున నున్న గోవ్రాతమును రక్షింప నవసరము వచ్చెనని యొక గోపాలకునిచే జనకునకుఁ జెప్పించి యనుజ్ఞఁ గొనఁగోరె.

ధృతరాష్ట్రుఁడు "నాయనా! పాండవులు మీచేఁ గడుంగడు నొచ్చి యటనున్నవారు. ఎటుపోయి యెటువచ్చునో? ఎచ్చరికగలిగి మీ కార్యము చూచుకొని వారి కెంత మాత్ర మపకారము మదినైన దలఁపక విచ్చేయుఁ" డన వల్లె యని గాంధారేయుఁ డందఱకును ఘోషయాత్ర యని పురమునఁ జాటింపించి మఱునాఁడు పయనము సాగించె. ఎనిమిది వేల రథములు, ముప్పదివేల యేనుంగులు, తొంబదివేల

త్రములు, లక్ష కాల్బలము తన్నుఁ బరివేష్టించిరా రారాజు
ైతవనంబు సొచ్చి వేఁటలాడుచుఁబోయి పోయి ధర్మరాజా
ున్న స్థలంబెఱింగి యొకసరోవర సమీపంబునఁ గ్రీడా
ూంబులు నిర్మింప భృత్యుల కనుజ్ఞనొసంగె.

వారట్లు నిర్మించుచుండ నింద్రునాజ్ఞగొని గంధర్వులే
ు వలదని వారించుచు, నది మా ప్రభుండగు చిత్రసేనున
క్రీడార్థంబుగ సంకల్పింపఁబడిన స్థలము. మీరు తొలఁ
సమంజసమని బెదరించి మగిడించిరి. సుయోధనుఁ డది
కోపించి గంధర్వులతో యుద్ధంబునకుఁ బూనె. గంధ
ులకుఁ గౌరవులకు ఘోర సంగరంబయ్యె. చిత్రసేనుని కోల్త
డి కర్ణుఁడు విరథుండై వికర్ణుని రథంబెక్కి రణభూమికిం
ంగె. దుర్యోధనుండు తొలంగక నిలిచి పెనంగఁ జిత్ర
ండు వానిరథంబు నుగ్గుసేసి సిగఁబట్టి లాగి నేలంబడవైచి
త్రొక్కిలం విజయుఁ దన తేరికిఁగట్టె. తక్కిన గంధర్వులు
ర్యోధనుని తమ్ములను దనూభవులను నమాత్యులను
ులను బట్టి బంధించి తెచ్చి తమ ప్రభున కొప్పగించిరి.

చెల్లాచెదరై పాఱిపోయినవారు కొందఱు సమీప
మున్న ధర్మరాజుకడకేగి యతని పాదములంబడి సుయో
ుల విడిపింప బతిమాలిరి. మనపని గంధర్వులే తీర్చిరి.
లఁ జులకన యయ్యెనని భీమసేనుండు పలుకుచుండ ధర్మ
; "అన్నా! అట్లను టుచితముగాదు. ఏకవంశజాతుల

కొకొఁ-కఁ-ష్ట డొప్పలు సంఘటిల్లినను సహజస్నేహంబు విడనాడి యన్యుల వలనఁ బరిభవింపఁబడునప్పుడు మా యూరకుండరాదు. అది కులహాని. శరణాగతరక్షణము మనకు ముఖ్యధర్మము. మాఱుమాటాడక నీ తమ్ములం గలసి దుర్యోధనుని విడిచి పుచ్చుమన, నన్నమాట జవదాటలేక విజయ నకుల సహదేవులం గలిసి యుండు గంధర్వులపై నడచి వారికిని వీరికిని బెనుపోర య్యె. అంతఁ జిత్రసేనుం డర్జునుం గనుంగొని 'మిత్రమా! మనకు మత్సరంబువలదు. మిమ్మవమానింప వైభవముతోఁ జనుదెంచిన సుయోధను నవమానించి నా యొద్దికిఁ గొనితేవలయునను నింద్రానతిఁ గొని యిట్లొనరించితి. మీ యిష్టంబెట్లో యట్లుగుఁగాక!' యని యతఁడు దుర్యోధనాదుల వదలి ధర్మజాదులచే ననుజ్ఞాతుండై తన త్రోవంబోయె. ఇంకెన్నఁడు నిట్టి సాహసకార్యము లొనర్పకుమని బుద్ధిదప్పి యుధిష్ఠిరుండు సుయోధను నంపెను. అతండును తానొకటితలఁచిన దైవ మొకటితలఁచెనను సామెతగాఁ దనకోరిక విపర్యాసము నొందుటకు వగచి ప్రాయోపవేశముచేయనిశ్చయించి కర్ణాదులచే వారింపఁబడి పురముచేరె.

తే॥ గీ॥ పరుల కవమానమొనరింపఁ ♦ బాటుపడినఁ
దమకెగలుగుట తథ్యంబు ♦ దానిఫలము
మన్ననలుసేయు వారి ♦ మన్ననయగు
జొన్నవిత్తిన వరి పండు ♦ టున్న దెపుడు?

***

సాధుల బాధింపరాదు

వెఱపింపఁబోయి వెఱచివచ్చెనన్న లోకోక్తికి దృష్టాంతముగ దుర్యోధనుఁడు, పాండవుల నవమానింపఁబోయి యవమాన మొంది చింతాకులిత చిత్తుఁడై గాలవుఁడను పేరుగల యొకముని నాశ్రయించి శుశ్రూష లొనర్చి యతని మెప్పు వడసెను. గాలవుఁడును నీ కేమివలయునని యడుగ దుర్యోధనుఁడు పాండవుల నశించు నట్లొక మారణహోమము చేయవలయునని కోరెను. గాలవుఁ డులికిపడి "దుర్యోధనా!

క॥ చెడువానిఁ జేర నెవ్వఁడుఁ
జెడుఁగే వాటిల్లుఁగాని ♦ చెందవు శుభముల్
చెడఁగాలుచు నంగారమె
కడునలుపిడుఁ బిదప ముట్టఁ ♦ గద విద్యార్థీ!

అనుట నీ యెడ సమన్వయించుచున్నది. సాధువుల బాధింపఁబూనిన వాని వంశము నశింపకమానదు. వలవదుడుగు మీకోర్కె. వేఱొండుగోరు" మన ధార్తరాష్ట్రుం డతని పాదములపైఁబడి కనికరింపవేఁడి యెట్లైన నీ నా కోరిక నెఱవేఱఁ జేయుఁడని దైన్యముతో బతిమాలెను. చెప్పిన మాట తప్పలేక గాలవుఁడు తుదకు సమ్మతించి హోమము వ్రేల్చెను. అందుండి యొక కృత్తి పుట్టి యేమియాజ్ఞ యని గాలవు నెదుట నిలిచె. పాండవులం జంపిరమ్మని యా ముని యానతీయఁడ, వారలు దొరకరేని నిన్నే యాహారముగాఁ

గొంటుమనిచెప్పి యా శక్తి వెసలె. పాండవు లీ వాటితో దీఱుదురని దృఢమనస్కుఁడై దుర్యోధనుఁడుండె.

ఈ విద్యమూవకాలమున ద్వైతవనమున నొక బ్రాహ్మణుఁడు సిద్ధముగ నుంచియుండిన యరణి నొక హరిణి తన కొమ్మునఁ గ్రుచ్చికొని పరువెత్తసాగెను. బ్రాహ్మణుఁడు కొంతదూరము వెనుదవిలిపోయి యలసి పాండవుల సంగతి నెఱింగించి యరణిం గొనితేరఁ బ్రార్థించె. వారు వల్లెయని యేవురు నరణ్యమునంబడి తిరిగితిరిగి విసిఁగి వేసరి లేడింగానక యందఱొకచోటఁ జేరి చదికిలఁబడిరి.

ధను వుదప్పని మన యాఅజడి రానేల యని నకులుఁడు ధర్మజుం బ్రశ్నింప, 'సుఖదుఃఖములకుఁ బూర్వజన్మసుకృత దుష్కృతంబులు కారణంబులగు' నని యతఁ డుత్తరమిచ్చె. 'కాదు కాదు పాంచాలిం గొలువులోని కీడ్చితెచ్చినప్పుడే ధార్తరాష్ట్ర శతంబును నీ మాటం జేసి నుఱుమాడమి నింత పుట్టె' నని వృకోదరుండు నుడివె. 'సభలోఁ గర్ణుఁడు ద్రౌపది నాడినపలుకులకుఁగినియక కానకువచ్చుటం జేసి యింతలయ్యె' నని కిరీటి యనియె. 'ముష్టశీలుని దుర్ద్యూత కితవుని శకునిం బట్టి జూదంబునాఁడె చంపకునికి మనకిన్ని పాటులు సంభవించె' నని సహదేవుండు పలికె.

అంత ధర్మరాజు నకులుం జూచి 'నీ సోదరులెల్లఁ బిపాసితులైరి. జలంబున్నచోటెఱిఁగి నీవపోయి తృష్ణదీఱ

జలపానంబుసేసి మాకును గొనితెమ్మన, నతఁడగుఁ గాకని
చని చని ముందట నొక జలాశయంబుం గని జలంబుం గ్రోలం
బోయిన నకులుండు విన నశరీరవాణి యిట్లనియె. "ఈ తటా
కము నాయది. నీవు జలంబు వలసిన నా ప్రశ్నంబులకు
నుత్తరంబు లిచ్చి పిదప గొను" మను నా పలుకులయెడ
నాద్రేకముం డనాదరంబు చేసి తజ్జలంబులం ద్రావి నిశ్చేత
నుఁడై తత్తీరమునం బడియె.

నకులుండు శీఘ్రమ రానికారణం బారసి నీరుదే సహ
దేవు నజాతశత్రుం డనిచె. సహదేవుండును నకులుని జాడనర
యుచుఁ బోయి నిశ్చేష్టితుఁడై పడియున్న యన్నం గాంచి
పరితపించి పెల్లడరు దప్పికోర్వక జలపానంబు సేయం బోవ
నప్పటియట్లే భూతంబు వారించె. సహదేవుండును నన్న
వలె నమ్మాటల గేటునఁ బుచ్చి సలిలంబుఁ ద్రావి పరవశుఁడై
ధరణిఁ బడియె. తదనంతర మర్జునుఁడు నాతని వెనుక భీముం
డును వచ్చి గగనవాణిని లెక్కసేయక తమ్ములయట్లైరి.
కడకు ధర్మరాజేతెంచి తమ్ముల దుస్థితిం గాంచి "అక్కటా!
ఎవరు నిచ్చటికి రారు. యుద్ధము జాడలేదు. తమ్ముల యంగ
ములా యక్షతములు. జలంబులా నిర్మలములు. ఇట్లుగాఁ
గతం బెద్ది? పాపులు సుయోధనాదులిటు వంచనచేసిరో! పుడ
మియు భోగభాగ్యములు వైరులకప్పగించి వనముల నిడుమలు
గుడుచుచున్న మా కిట్టి దశ రాఁజెల్లునె? ఏ[illegible]బోఁగొట్టు

కాని నేనొకఁడ నింక మిగిలిన నా తల్లి 'నీతనయు లేరి' యని ప్రశ్నింప నేమని యుత్తరంబిత్తు? ఈ దురంతదుఃఖసాగరం బేరీతి గడవనేర్తు? తమ్ములతోడి దేవఁ బున నడిచునాతు స్వర్గసమం" బను చు ధర్మ పుత్త్రుండు మూర్ఛమునింగి పుడమిపయింబడియె.

ఆ తరుణంబున గాలవప్రేరితమైన శక్తి యేతెంచి పాండవులం గాంచి విగతప్రాణులఁగా నిశ్చయించి వెనుదిరిగి యరిగి గాలవుం బరిమార్చె. అది గని దుర్యోధనుఁడు వికచ మొగము వైచికొని తన త్రోవను గజపురిం జేరె.

పదపడి ధర్మరాజుమూర్ఛదెలిసి దుస్సహంబగు పిపాసార్దితుండై కొలఁకునకిఁగ నెప్పటియట్లశరీరి ప్రశ్నించె. శాంతమూర్తియగు నతండా భాషితంబడిగిన ప్రశ్నలకు సదుత్తరంబు లిచ్చి తమ్ముల బ్రదికించికొని దన్నుఁ బ్రశ్నించినది ధర దేవతగా నెఱిఁగి సద్వరంబులం బడసి యనుజుల గూడి సంతసంబునఁ దన పర్ణశాల కేగె.

తే॥ గీ॥ ముని యనిదేష్ట యోని మని ♦ మోచకపుదు
దుష్టసనాశా సమునఁజేసి ♦ శిష్టజనుల
కపకృతి యొనర్చువారల ♦ కమిత దుఃఖ
చయముఁ, జెప్పంగరాని నా ♦ శమును గలుగు

2. సహవాసము

సత్సాంగత్యమో దుస్సాంగత్యమో యేదే నొకటి లేక మన జీవయాత్ర కొనసాగదు. అయ్యది బాల్యమునుండియే ప్రతిమనుజునకుఁ బట్టువడి ప్రవర్ధన మగుచుండును. బాల్యమునఁ జెడినవాఁడు పెద్దవాఁడై బాగుపడఁడు. పిందెలోఁ జెడినది పండై రుచి నింపదు. చిన్నతనమున సత్సహవాస మలవడినచో వ్యవహారదశకు వచ్చినపిదప దురభ్యాసమునకుఁ బోదమన్నను దన వాడుక యట్లు పోనీయదు. "ఎందు సందేహ వస్తువులయందు నాత్మగతులె ప్రమాణంబు లార్యులకు" నని కాళిదాసు వచించుటకూడ సత్సహవాస మలవడిన వారి విషయమును గూర్చియే.

ఒక తల్లి పిల్లలగు రెండు చిలుకలలో నొకటి ఋషాశ్రమమునఁ బెరిఁగి "రండు శ్రమ పరిహారము చేసికొనుఁడు. ఫలముల భక్షింపుఁడు. సత్యంవద, ధర్మంచర. మాతృదేవో భవ, పితృదేవో భవ, నానృతాత్పాతకం పర" మను వాక్యముల నేర్చినది! రెండవది కటికివాని యొద్దఁ జేరి "మేకమాంసము పావులా. కోడినంజుడు మూఁడణాలు. మాటిమాటికిఁ గొట్టుదును! తచ్చిచ్చిపో! ఎవరబ్బసొత్తు? కడుపున కేమితింటివి?" అను నిట్టి మాటలు నేర్చినది! చిన్ననాఁటి యభ్యాసమే కదా యీ రెంటి భేదమునకుఁ గారణము. చిన్నప్పుడు

దొంగతనమునఁ మరఁగినవాఁడు పెద్దయైనపిమ్మట గట్టుగా నుండుననుట కల్లవార్త.

జగత్ప్రసిద్ధుఁడును, బరమ పవిత్రుఁడును, బ్రహ్మమానస పుత్త్రుండు నగు నారదుండు తానాస్థితికి వచ్చుటకుఁ గారణము బాల్యాభ్యాసము, సత్సాంగత్యము నని తన వృత్తాంతమును వ్యాసునితో నిట్లు చెప్పెను.

"నేను వేదవిదులయింటి దాసీ పుత్త్రుండనై యుండి వారిచేఁ బెంపంబడి వారికిఁ బరిచర్య సేయుచు బాలురతో నేయాటలకుఁబోక యెట్టితగులంబును లేక భక్తిశ్రద్ధలతో వారిని సేవించుచు వారి యెంగిలి హేయమనక తినుచు వారు భగవత్కథలు పాడఁగా నక్కఱతో వినుచుందు. క్రమక్రమంబున నామది భగవంతునియందు లీనంబై యెల్లప్పుడు నితరంబుఁ గోరదయ్యె. ఏడేండ్లవాఁడనయ్యు నిట్లు హరిభక్తి లీలాపరతంత్రుండనై యుండునెడ మహర్షులు నా యెడఁ గరుణించి యీశ్వరతత్త్వంబు నా కుపదేశించిరి. కొన్నాళ్లకు మజ్జననియుఁ బాముచేఁ గఱవంబడి మృతినొందె. తల్లి తల్లడపాటుం గనియు, మరణమ్ముం బొరయుట నరసియుఁ గలఁగని మనంబున నెరవలి సొత్తును తండ్రియుక్కఱ చక్కంబడుపిదప సొత్తు దానికిచ్చి సంతసిల్లునట్టులు సంతసించుచు హరిపద ధ్యానంబు సేయుచు, నుత్తరాభిముఖుండనై దుర్గములు దుర్గమములగు నరణ్యములు పురములు గ్రామములు గడచి చనిచని తృష్ణా

పసల డస్సి యొకనదీప్రవాహంబున గ్రుంకులిడి శుచినై నీరు ద్రావి విగతశ్రముఁడనై యశ్వత్థవృక్షచ్ఛాయఁ గూర్చుండి భగవంతుం గూర్చి ప్రార్థించుచుంటి. ఉన్నట్టులుండి నాతలఁపున నొక్కరూపు పొడమి మనోలోచనగోచరంబయ్యె. ఆవలఁ గొన్నినాళ్ల కీతనువు వదలి వేఱొండు శుద్ధసత్త్వదేహంబుం దాల్చి భగవన్నామస్మరణ మఱవక యునికింజేసి మఱుజన్మంబున బ్రహ్మమానసమునుండి యుద్భవించితి. ఇప్పటికిని నాకు దాసీపుత్త్రుఁడనై యుండిననాఁటి హరినామస్మరణము మఱపునకు రాదు”

బాల్యమున దుష్టసక్తైనను సత్సహవాస మలవడెనేని దుర్గుణములు తొలఁగి సద్గుణములు పుట్టువడుటకు సందియంబు లేదు. మిత్రుల నడవడులం గాంచి తన చెడునడవడులఁ బోనె ఱేఁగి లజ్జించి స్నేహబంధంబునం జేసి విడువవలసి వచ్చును. కావున బాలురు సత్సహవాస మలవడఁ జేసికొనుట వారి శ్రేయోభివృద్ధికిఁ బురోభివృద్ధికి ముఖ్యము. దుష్టసహవాసము కంటె నొంటరియై యుండుటయే శుభకరము.

క॥ చెలిమియె కీడునొసంగును
జెలిమియె సద్గుణముఁ గూర్చుఁ ♦ జింతింపంగాఁ
జెలిమియె కీర్త్యపకీర్తులఁ
గలిగించుం గానఁ దెలిసి ♦ కలియుము చెలులన్॥

3. పరిహాసము కూడదు

పరిహాసము మొదట బాలుర కొంకలీలగాఁ దోఁచును. దానివలనఁ గలుగు ననర్థములు మఱిదేనివలనను గలుఁగదు. ఇది ప్రారంభదశయందు వేడుకగాఁ దోఁచినను రానురాను బరదోషాన్వేషణము పరోత్కృష్టతా సిరసనము వృద్ధియయి స్వలోపాంధత్వముచే నహంకార మంకురించి తుదకు సర్వదోషములకు నిలయమగును. తొలుతఁ దోడివారి నెగతాళిచేయ మదలనది తక్కువవారి నెక్కువవారిఁగూడఁ బరిహాసింపఁ బ్రోత్సహించును. గొప్పవారిని గేలిసేఁత ముప్పునకే కారణము. ఎగతాళిమాటలుగాని, చేష్టలుగాని, కార్యములుగాని తగవు.

పూర్వము యాదవులు బలగర్వితులై యెల్లర కడేయులై యుండిరి. శ్రీకృష్ణుఁడు వారికిఁ బెట్టనికోటయై యొప్పారుటచే వారు దేవతలకు నైనను లేటిమాడ రాకుండిరి. ఒకనాఁడు కణ్వ నారద విశ్వామిత్రులు కృష్ణదర్శనోత్సకులై వచ్చిరి. రాజవీధిని వచ్చుచున్న మునులంగని యాదవులు సాంబుండను వాని కంగనాలంకారము గావించి వెంటనిడుకొని యెదురువచ్చి మిథ్యావినయమున వందనమొనర్చి ప్రరూఢగర్భయగు సాంబునిఁజూపి "మహాత్ములారా! మీరు త్రికాలజ్ఞులరు? మీరెఱుఁగనిది లేదు. ఈకాంత యాబభ్రుని భార్య వీరికిఁ బుత్రసంతానముపై నాసమెండు. ఈమెగర్భమున మానవతికి పుత్త్రుఁడిల్లునే?" యని పరియాచకములాడ మునుల

వారి యాగడ మెఱింగి హృదయములఁ గ్రోధానల మగ్గలింప "నీ కామినీరూపధరుండగు సాంబుఁడొక్క ముసలంబుం గనును. అదియు నీ యాదవవంశవినాశకారకం బగుఁ బొం" డని యాపైఁ గృష్ణసందర్శనముకూడఁ జేయనొల్లక మరలి చనిరి.

మఱునాఁడట్లే సాంబునినుండి యొక రోఁకలి పుట్టెను. దానిం గని యాదవులు భయంబంది వసుదేవునికడకుఁ బరుగులిడి యవ్వార్తవిన్నవింప నతండు నివ్వెఱపడి కొంతతడవు చింతించి మీరతిరయంబున దానిం బొడిపొడిగఁ జేసి కడలిం గలుపుండని యానతిచ్చె. వారట్లు చేసి కొంత యూఱడిల్లియుండిరి.

కొన్నాళ్లకు ద్వారకయందు మహోత్పాతంబులు పుట్టఁ బురుషోత్తముఁడు యాదవక్షయకాల మూహించి వారి నంబుధితీరమునకు జాతరసేయు వలయుఁ బదండని పయనించె. అందఱు సముద్రతీరంబు చేరిరి. కృష్ణునియొద్ద సెలవుగైకొని యుద్ధవుఁడు తపంబు సేయ నేగె. అతని వెంబడించి బలరాముఁడును జనె. జాతరసేయు నానందమునకుఁ దోడుగ యాదవులెల్ల మద్య మమితముగ సేవించి శరీరంబులు పరవశంబులుగా నొండొరు లెగతాళితోఁ బ్రారంభించి యది ముదురగాఁ గొప్ప కలహమున కుపక్రమించిరి. కృష్ణుఁడు సర్వశక్తియుక్తుండయ్యు వారి వారింపఁడయ్యె. వారి కలహము పరిహాసమునుండి తిట్లకుదిగి తిట్లనుండి సిగపట్లకుఁ బ్రాఁకి తన్నులు గ్రుద్దులుగాఁ బరిణమించెను. పొడిగఁ జేయఁబడి కడలిం గలు

పఁబడిన ముసలము తుంగనై మొలచి వారిపోరి కత్యంత సాహాయ్య మొనరించెను. ఆతుంగ బలుగులతో నయ్యాదవులు తండ్రి కొడుకులని, అన్నదమ్ములని, బావమఱఁదులని, మిత్రులని యేవివక్షతయు లేక యొండొరువుల మోఁదికొని యెల్లరుఁ గుప్పఁగూలిరి.

గీ॥ తనకుఁ బరియాచకంబైన ♦ తనయనదియె
యెదుటివానికి నొవ్వయై ♦ యొసఁగుచుండుఁ
బరుల నొప్పించుటయె మహా ♦ పాపమండ్రు
గాన నెవరికేఁ బరియాచ ♦ కంబు తగదు.

ఆత్రగాని కల్పబుద్ధి

ఎట్టి కార్యమునందును మనుజున కోర్పావశ్యకము. ఓర్పులేక యేపనియు నిరాటంకముగఁ దుదముట్టదు. ఎదుటివాఁడొకప్పుడు కోపించి కొట్టవచ్చిన నోర్పుతో మాటలాడిన వానికోప మణఁగును. ఒక దెబ్బకొట్టిన నోర్చి తర్వాత వానిఁ బ్రస్తావించితిమా యతఁడు "నేనిట్లేల యాత్రపడి చేసితిని" అని పశ్చాత్తాప మొందును. మనము వానితో మాటకుమాట దెబ్బకుదెబ్బ యని నోరు చేయి చేసికొంటిమా కలహము పెచ్చు పెరిగి కష్టముల పాలుచేయును. ఓ[illegible] [illegible]కవచము. ఓర్పే యసమాయుధము. ఓ[illegible] ధైర్యము.

ఓర్పే కార్యసాధకము. ఓర్పుగలవాఁ డెచ్చటను గౌరవింపఁ
బడును. ఓర్పు మహాభూషణము. దీనిని యుత్తమ
రూపముం గోరువారు దాని ధరింతురు.

ఓర్పును వదిలేక యత్నముతోఁ బనిచేసి వెతుకఁ జింతిం
చిన వారనేకులు గలరు. ఒక మ్లేచ్ఛుఁ డొక డేగను మచ్చి
కతోఁ బెంచి దానితోఁ బక్షుల వేఁటాడి జీవనము చేయుచుం
డెను. ఒకనాఁడు వాఁడొక యడవిం బడి తిరిగి తిరిగి యలసి
నీటిపట్టు వరయుచు నరణ్యమందుఁ గలయఁదిరిగి వేసరి తుట్ట
తుద కొకచో నొక యెత్తైన నిట్రమైన తాటిపైనుండి చుక్కలు
చుక్కలుగఁ బడుచుండు జలబిందువులం గాంచి త్రావఁజాల
మింజేసి ఖేదమానసుండై యోర్పుమెయి నాలోచించి కొన్ని
వెడలుపుటాకులఁ దెచ్చి దొన్నెగాఁ గుట్టి దానితో నాతోయక
ణముల నింపఁ బట్టుచుండెను. అది గని యతని డేగ తివ్వన
వచ్చి దొప్ప నెగురఁగొట్టి యుత్తెముపై గూర్చుండెను. శ్యేన
ముపైఁ గల ప్రేమచే మ్లేచ్ఛుఁడు దాని నేమియుఁ జేయఁ
జాలక మరల నా పత్రపుటము నెత్తి పట్టెను. మరల బైరి
దొన్నె యుంబడఁగొట్టెను. కన్నులెఱ్ఱఁజేసి చుఱచుఱ నాపత్రిం
గనుచు మరల దొప్ప నెత్తెను. అది మరలఁ దొలఁగఁ ద్రోసె.
అంత మ్లేచ్ఛుఁడు కోపోద్దీపితుఁడై డేగ మెడ నొడిసిప
ఱాతి నుదికి చంపి, "నేను దప్పికఁ గుంది యీ యడవి నన్నో
కడకంట్లు గుడిచి కడ కొందపు నీటిని గని దీనితో దప్పిదీర్చు

కొందమన్న నా కష్టము వచ్చుచుంటివా? నా దప్పి నీకంత యానందమా? చావు చావు" మని విసరి పాఱవైచి జలంబుగొన నుద్యోగించి "యిది యేల యిట్లు మాటిమాటికి నా గొప్ప నగుఱఁగొట్టవలయు? కారణమేమై యుండు? ఎన్నఁడు నా కార్యముల కడ్డుగానిది నేఁడేలరావలయు?" నని సాశయాకులిత చిత్తుండై దొన్నసటఁ బడవైచి యతి ప్రయాసంబున వెనుక ప్రక్కనుండి ఱాతిపై కెక్కివచ్చి చూచె. చూచునుగదా! వానికే యేవగలిగించునట్టి యొక్క పెనుఁబాము చచ్చి కుళ్లి యందుండి బయల్పడి స్రవించుచున్న యుదక ధారలవి. ఇఁక వాని దుఃఖ మెంతని చెప్పవచ్చును? దానికంతముండునా?

"అయ్యో! నాముద్దులబైరీ! నన్ను విషజలము త్రావనీక నా ప్రాణముఁ గాపాడఁదలంచిన నిన్నన్యాయ్యముగాఁ జంపితినే? నీ మేలెఱుంగనైతినే! నీవు నా యొద్దఁ జేరినది మొదలు నా కన్నము పెట్టుచుండియు దప్పి దీర్పనిదానివని యెంచి యింతపాపమున కొడిగట్టుకొంటినే! నా పాపమునకింకఁ బ్రాయశ్చిత్తము గలదా? అత్రగాని కల్పబుద్ధి యను లోకోక్తి నా వలన సిద్ధాంతీకరింపఁబడియెఁ గదా! నా ప్రాణమేల? నీయట్టి మహోపకారిని జేతులారఁజంపికొంటిని!" అని పరిపరివిధములఁ బలవించి యామెంచ తుదకుఁ జేయునది లేక పిచ్చిపట్టినవానివలె దేవురించుచు నింటికిఁ బోయెను.

చుక్కలుచుక్కలుగఁ బడుచున్న నీటిబిందువులఁ బట్టు టకుఁ గలిగిన యోర్పుతోడి యాలోచనమును, దేగనుజంపిన పిమ్మటఁ గలిగిన దీర్ఘాలోచనమును వానికప్పట్టునఁ గలిగి యుండినచోఁ నంతవంతకుఁ గారణము లేదుకదా!

ఆ॥ వె॥ ఆత్రగాని చేయువు ♦ లన్నియుఁ జెడిపోవుఁ
దుదిని దుఃఖమొదవుఁ ♦ దోరముగను
వానినెపుడు సుఖము ♦ వలవదు దూరమా
నాత్రగానికబ్బ ♦ నల్పబుద్ధి॥

5. దురదృష్టవంతున కేది వచ్చినను నిలువదు

లక్షదత్తుఁడను రాజునకు లబ్ధదత్తుఁడను ప్రియభృత్యుఁ డుండెను. లక్షదత్తుఁడు తనతోఁ జమత్కారముగ మాట లాడిన వానికి లక్షయిచ్చుచుండువాఁడు. తన్ను సంతోష పెట్టిన నిర్ధనుని గొప్పవైభవయుక్తునిగఁ జేయును. లబ్ధదత్తు నకుఁ దోలుఁగోచి, భార్య, పదునాలుగురు బిడ్డలు నాస్తిగ నుండెను. ఇల్లెల్లఁ దనకాంతిచే విధూతతమసముం జేయు దీపము, పైన్మొక్రిందను బ్రక్కలను బ్రకాశింపనట్టులు రాజు గాఁడి దాతృత సేవకునిపై మాత్రము ప్రసరింపకుండెను. లబ్ధ

దత్తుఁడు తన ప్రాణమును తృణప్రాయముగ భావించి యెన్నో సంకట సమయములలోఁ బ్రభున కుపకరించి తన వృత్తిని బవిత్రముచేసికొనినవాఁడు. లబ్ధదత్తునకు నతనియం దతి ప్రేమయు దయయుఁ గలదు. కాని యతని ప్రేమయు దయయు ధనరూపముగనో ధాన్యరూపముగనో పరిణమించి వెలువడలేదు. వానికొక్క తోలుగోఁచియు, వాని భార్యకొక్క నాలుగు మూరల జీర్ణచేలమును వాని బిడ్డలకు దిగంబరత్వమును గలదనియు నంతకంటె వారికేమియు లేదనియుఁ బ్రభునకుఁగూడఁ దెలియును. తెలిసి యేమిప్రయోజనము? పౌరులెల్లరును లబ్ధదత్తుని విషయమున రాజకొల్లలయున్నాఁడని యాశ్చర్యపడుచుండిరి.

ఒకనాఁడు రాజు లబ్ధదత్తునింగూర్చి చింతించి వీని నిప్పటికైన దరిద్రదేవత వదలినదా? ఆజ్యేష్ఠాదేవి యున్నంత కాలము శ్రీదేవి వానిచెంత నిలువఁజాలకున్నది. కానిము . ఈతూరిదైన లక్ష్మి వీనికి దర్శనమిచ్చునో యీయదో పరీక్షించెదఁగాక! యని యొక పెద్దమాతులుంగ ఫలమును బరణివలెఁజేసి దానిలో నిండుగ రత్నములుంచి తన చెంత నునిచికొని యానాఁడు నిండుపేరోలగమున నుండునపుడు లబ్ధదత్తుని సమీపమునకుఁ బిలిచి యేదేనొక గీతము పాడుమనెను.

గీ॥ నిండినట్టి జలధి ♦ నిండించుచు నదులుఁ
మిట్ట నేలనెండఁ ♦ బెట్టును ఘ

లబ్ధనిలయ ధనుల ♦ కధికంబు గూర్చుచుఁ
బీడనంబు సేయు ♦ బీదజనుల॥

అని లబ్ధదత్తుఁడు పాడ, రాజు మరల దాని రెండుసారులు పాడించి రత్నములతో నింపించియుంచిన యామాదీఫలమును వానికి బహుమతి చేసెను. "ఈ రాజెవనినిగూర్చి సంతసించునో వాని దారిద్ర్యము నాశముచేయును. పాపమీతఁడు కేవల మదృష్టహీనుఁడు కావుననే రాజు సంతోషించియు వీనికీ మాదీఫలమును మాత్ర మిచ్చెను. అదృష్టహీనులకుఁ గల్పవృక్షముగూడ మోదుగుచెట్టగు" నని సభికులు రాజు చేసిన రహస్యవిషయము నెఱుఁగక యొండొరువులు పలుకుచుండిరి.

లబ్ధదత్తుఁ డదిగొని యింటి కేగుచు నిట్టులాలోచించెను. "ఈఫలముతో నాపొట్ట నిండునా? కుటుంబ మీపూటయైనఁ గడచునా? దీని నమ్మి నూకలైనఁ గొనిపోయెదఁగాక" అంత నొక రాజ వంది వానియెదుటికి వచ్చి వానికిఁ దనకాటి యిచ్చి మాతులుంగమును గ్రహించి రాజదర్శనముచేసి దానిని కానుకగాఁబెట్టెను. ప్రభుండు దానిని గుర్తించి యిది నీ కెక్కడి దన లబ్ధదత్తుఁడిచ్చెననెను. ఆహా! వీని దురదృష్టమెంతను దీఱదాయెనుగదా! యని రాజు పరితాపపడి యామఱునాఁడు మరల లబ్ధదత్తుని బిలిచి యాగీతమునే మరలఁ బాడించి యదేఫలము నిచ్చెను. సభికులందఱు మునుపటి

యట్లే యనుకొనుచుండెను. రాజానుగ్రహమే చాలును. ఈ ఫలమెంతకే యనుకొనుచు లబ్ధదత్తుఁడు పోవుచుండెను. ఒక సామంతరాజు రాజదర్శనాపేక్షియైవచ్చి వానిచేనున్న మాతులుంగమునుంగని యది నజరుగానీయఁ దగియున్నదని వానికి రెండువస్త్రములిచ్చి దానినిగొని యోలగంబుసొచ్చి రాజును దర్శించి యాఫలమునే కానుకపెట్టెను. లక్షదత్తుఁ డది గ్రహించి 'యక్కటా! లక్ష్మి యింతను వానిఁ గటాక్షింపఁ దయ్యెఁగదా!' యని చింతించుచు సభచాలించెను. లబ్ధదత్తుఁ డొక వస్త్రమమ్మి భోజనపదార్థములఁగొని రెండవదానిని జించి తన పిల్లలకొసఁగెను.

మూఁడవనాఁడు నరపాలుండు మరల వానిచే నదేగీతమును పాడించి యామాతులుంగ ఫలమునే యిచ్చెను. దానిని గొనిపోయి యా భృత్యుఁడు రాజవిలాసిని కిచ్చెను. ఆ వేశ్యయిచ్చిన సువర్ణమమ్మి యతఁడానాఁడు భార్యాపుత్త్రులతో సుఖముండెను. రాజ వేశ్య యా ఫలమును రాజప్రీత్యర్థము లక్షదత్తున కొసంగ నతఁడు "కటకటా! ఈ దౌర్భాగ్యుఁడు నా యీవి నిష్ఫలముగాదని యెఱుఁగఁడుగదా! లక్ష్మి వీని యింట నిలువనోల్లక నా యింటికే వచ్చి చేరుచున్నదిగదా!" అనుకొనుచు నానాఁడుగడపి యా మఱునాఁడు రాజు పేరోలగంబున లబ్ధదత్తుని సమీపమునకుఁ బిలిచి యా గీతమునే పాడించి యా ఫలము నొసంగెను. ఒసఁగునప్పుడు ప్రభుని చేతి

యుండి భృత్యునిచేతఁబడి జాతి క్రిందఁబడి బ్రద్దలై మహారత్నములు చెదరిపోయెను. సభికు లాశ్చర్యపడి ప్రభు కటాక్షమిట్లుండ మూన్నాళ్ళు పరిపరివిధముల భ్రమలపాలైతిమనిరి. "వీని లక్ష్మి కటాక్షించెనో లేదో యని పరీక్షార్థముగా నీ యుక్తి చేసితిని. ఇన్నాళ్ళు కరుణింపక నేఁడు కరుణించినది" అని రాజు పలుకుచు వానికా రత్నములతో ననేక వస్తువాహనాదికము లొసంగి యొక సామంతునిగాఁ జేసెను.

అదృష్టహీనున కెంతవచ్చిన నోటికుండలోఁ బోసిన నీటివలె నగును.

సత్కార్యములకు విఘ్నములు సలుపరాదు

ఒక బ్రాహ్మణుఁడు ప్రతిదినము నుదయమున నొక కొలఁకున స్నానాదివిధులం దీర్చి యా గట్టున నశ్వత్థవృక్షచ్ఛాయఁ గూర్చుండి నిశ్చలచిత్తుండై పరమేశ్వరధ్యానము చేయుచుండెను. ఒక ధూర్తబాలుఁ డాతనిఁగని సమీపించి నిలువంబడెను. నిమీలితలోచనుండై లోలోన ఫాలలోచనుం గనుఁగొనుచు నానందపరవశుఁడై యుండు నా భక్తవతంసుండు ధూర్తుని గనఁడయ్యె. అంత నా తుంటరిపిల్లవాఁ డాతనివెనుకకు వచ్చి పిల్లజుట్టులాగెను. ధ్యానభంగమునకంటె

పిగలాగుట కతనికిఁ గోపమురాలేదు. కాని తన కోపమును
దనలో నణఁచుకొని యిట్లాలోచించెను. "వీనిపైఁ గోప
ముచే నోరు చేసికొంటిమా మాటకుమాట పెరుఁగును.
అంతటఁ జిన్నపెద్దయను తారతమ్యము నశించును. నలువురు
పెద్దనగు నాకే శాంతవాక్యముల బోధింతురు. అంతియగాక
సాధారణముగాఁ దుంటరిబాలు రెంతసాధువునైన నిముసము
లోఁ బిచ్చివానిఁగఁ జేయఁగలరు. అతఁడూరకున్నను వారూర
కుండక వెక్కిరించుచుఁ దిట్టుచు కాలుదువ్వుచుఁ గోపము
గలిగింతురు. కొందఱు బాలుర కదియొక యాటగాఁ దోఁచు
ను. వారి పోరు పడలేక యతఁడు లేచి వారిని దఱుమఁజూచె
నా, అతఁడు వచ్చుచుండు వఱకుఁ బరువెత్తుచు, నిలుచునంత
నిలుచుచు, నిఁక బాలురు వెడలుదురని వెనుదిరుగునంత
మగల వెంబడించుచు, మహోన్మత్తునిఁగఁ జేసి యాడింతురు.
ఇట్టిపని మనకు సరిగాదు. ఊరకుంటిమా వీఁడూరకుండఁడు.
తగినబుద్ధి యితరులు చెప్పినట్లు చేసెదఁగాక"

అని తన చిటికెనవ్రేలనున్న బంగరు టుంగరమును
దీసి యా ధూర్తున కందిచ్చెను. వాఁడది గ్రహించి మహదా
నందమున నాకు ధనసంపాదనమున కిదియొక మార్గము పొడకట్టె.
ఇఁక నిట్టికార్యములే చేయుచుండెద నని నిశ్చయించుకొని
నాఁటికా భక్తుని వదలిపోవుచుండెను. మధ్యేమార్గమున
నొక మహమ్మదీయుఁ డొక యింటియరుగుపైఁ దన పై వస్త్ర

మును బటచుకొని మోఁకరించి కూర్చుండి వంగుచు లేచుచు
నమాజు చేయుచుండుట నాతుంటరిచూచి మణికయుంగరము
వచ్చు నీశుభసమయము నేల వ్యర్థపఱవవలయునని వానిని
సమీపించి శిఖ లేనివాఁడగుటచేఁ జెవిపట్టిలాగెను. ఆమహా
మ్మదీయుఁ డాబాలునటిమిచూచుచుఁ బొడ్లుగొటికి పోమని
సంజ్ఞ చేసెను. నీకొలకు మరలవచ్చువారెవరు? ఇప్పుడే యి
చ్చివేయుమని కొంచెము రోషముదెచ్చుకొన్న వానివలెఁ జెప్పు
చు వెంటనే మరలఁ జెవిఁ గొంత గట్టిగలాగెను. అంత నా
తురక కన్నులెత్తి వాలులేచి యాబాలుని కొందుచెంపలు వాఁ
చునట్లు కొట్టి మెడఁబట్టి బయటికినెట్టెను. తుంటరి చేయునది
లేకేడ్చుచుఁ గొలని గట్టుననున్న బ్రాహ్మణునొద్దకుఁ జని
"అయ్యా! నిన్ను సిగఁబట్టిలాగ నీవుంగరమిచ్చితివి. తురకఁ
జెవిపట్టిలాగ నాతఁడు వాఁచునట్లుకొట్టె. మీ యిరువుర
భేదమేల?" యని యడుగ నావిప్రుండు, "ఓయీ! బాలకా!
నీవు చేసినది చెడుకార్యము. నీకుఁ మొదటఁదగిన నీతులు గఱ
పిన వినవనియు, నా తురక చేసినపని చేయ నాకు శక్తిచాలమి
యుఁజేసి నీవు బుద్ధిమంతుఁడవగు మార్గము నూహించి నేను
జేయఁ దలంచుకొన్నదాని నితరులచేఁ జేయింపఁదలంచి యి
ట్లొనరించితి. నాకోరిక ఫలించె. నీవును బుద్ధిమంతుఁడవై
యెవ్వరికే యుపకారముఁ జేయక సత్కార్యములకు విఘ్నములు
సలుపక భగవత్ప్రీతిగా మను" మని దీవించి తనదారిని దానే
గెను. అదిమొదలా పోకిరిపిల్లవాఁడును బుద్ధిమంతుఁడయ్యెను.

గీ॥ సాధులకు బాధయగునట్లు ♦ సత్కృతులకుఁ
జెఱుపు సేయుంగఁ దప్పక ♦ చెడుగువచ్చు
నవ్వుచును బిల్లచేష్టలో ♦ నర్చి పిదప
నేడ్చుచ ననుభవించుట మేలె ♦ యావదెప్పుడు॥

. ఋణము వలదు

భార్యలు, పుత్త్రులు, గృహములు, భూములు, గోవులు, ధనము, ధాన్యము మొదలగునవి ఋణమువలననే ప్రాప్తించుచున్నవి. ఋణము తీఱినవెంటనే గట్టిగఁ బట్టుకొన్నను నిలువక తొలఁగిపోవుచున్నవి. మనకు ఋణపడినవానివలన సుఖమును, మనము ఋణపడినవాని వలనఁ గష్టమును మనకు దొరకొనును. కావున మన మొకరివద్ద నప్పుగొని పిదపఁ బొమ్మని యెగవేయరాదు. మఱుజన్మమునకైన నది వదలదు. ఋణశేషము, వ్యాధిశేషము, శత్రుశేషము నుంచరాదు. ఉంచినవాని నవి యుంచకమానవు. సుమారేఁబదియేండ్లక్రిందట నిందులకు దృష్టాంతముగ జరిగినదని చూచినవారు చెప్పిన యొక విచిత్ర చరిత్రము నిందుఁ బొందుపఱచెద.

చంద్రగిరికి సమీపమున నొక గ్రామమున ధనికుఁడొకఁడుండెను. అతఁడు పెనులోభి. ఆఁకలిచే మలమల

మాడుచు వచ్చిన బిచ్చగాండ్రఁ గనఁగొట్టునుగాని యన్నము పెట్టఁడు. కూలి చేసినవారికే కూలి సరిగ నీయఁడన్నపు డీఁక నతని దాతృత్వ మహిమ సంగూర్చి వినుతింపవలయునే? తన యింట బట్టలుతుకు చాకలి కతఁడు మేరగింజ లీయకుండెను. అడుగుటకుఁ జాకలివానికి భయము. అడుగకున్న నిచ్చువాఁ డా యతఁడు? కూలిలేక వాఁడెట్లు కడుపుఁగట్టుకొని పని చేయును? ఒకనాఁడా రజకుఁడెట్లో తెంపుచేసి యడుగ నిశ్చయించి యా ధనికుని సమీపించి చేతులు జోడించి వినమ్రుఁడై "దేవరా! మనవి. ఏను గింజలు దయచేయవలె. పిల్లలు వస్తున్నారు" అని ప్రార్థేయపడెను. ఆ పిసిని చాకలివానిఁ జూచుచుఁ జూచి "ఏమిరా! కండ్రొవ్వినఁ గన్నులు గానరావా? పొగరు తలకెక్కెనా? ఈయూరి ని రోడలఁ బట్టదా? తలపెంకె ముదిరినదా? తారతమ్యము లెఱుఁగక ప్రేలుచున్నావా?" యని గద్దించెను. వాఁడు వడఁకుచు "బుద్ధిబుద్ధి దేవరా! నేనంత పని చేయలేదే? మన్నించవలె. మేరగింజలు పెట్టింపుఁడని యడిగితిని. మఱేమియు తప్పు చేయలేదు దేవరా" యని మరల బతిమాలెను. "మరల మరల నట్లే మాట్లాడుచున్నావా? నీచర్మ మొలిపింతును. నిన్ను కులమునుండి వెలివేయింతు" నని కొన్ని బూతులుతిట్టి కొట్టఁబోయెను. చాకలివాఁడేమి చేయఁగలడు? ధనికుఁడా యూరిలోని పెద్దరైతు. కాన నందఱతనిమాటయె ...

కొందఱు. మఱుమాటాడక చాకి వెడలిపోయెను. కాని
యీ ధనికుని యింటిపని చేయక తప్పినది కాదు. మఱుచటి
వత్సరమున మరలఁ జాకలి మేరగింజ లడిగెను. ఆసారి వానికి
ప్రాయశ్చిత్తము బాగుగ నయ్యెను. చాకలికి దిక్కు లేదు.
సాహుకారి కెమరు లేదు. పెక్కు సంవత్సరము లిట్లే గడచెను.
"మేరలేని యుద్యోగము మేరలేక చేయించుకొని నాయింట
ముఱికిమూటలు మోచుగాడిదవై పుట్టెదవు లే" యని యేమే
మో వానిలోలోని శాపాలాపములకు మేర లేదు. కొన్నాళ్ళ
కప్పిసినిగొట్టు పంచత్వముం బొంది నిజముగ నాచాకలివాని
యింటి గాడిద కడుపునఁ బుట్టి వానిమూటలే మోయుచుం
డెను. ఒకనాఁడా ధనికుని కుమారుఁడు గాడిదపాలు కావ
లసి యాచాకలివాని యింటికిఁబోగా నాగాడిద యతనిఁజూచి
కన్నీరు ధారగాఁ గార్చెను. దానిని జూడఁగనే యతనికి
చెప్పరాని కలఁత యొకటి మనస్సునఁ బుట్టెను. నాఁటిరాత్రి
స్వప్నమున నాగాడిద యగపడి యిట్లు చెప్పెను. "నాయనా!
ని తండ్రిని నేను. చాకలివానికి మేర యీయక వెట్టిచాకిరి
చేయించుకొని యాఋణము దీర్ప వానియింట గార్దభమనై
పుట్టితి. వాని ముఱికి మూటలు మోవలేక నడుము విఱిగినది.
దానికిఁ జికిత్సయైనఁ జేయింపక యెప్పటియట్ల పనిమాత్రము
చేయించుకొనుచున్నాఁడు. పాఱిపోదమన్న ముఱికిమూటలం మో
చు సమయములందక్క జరణబంధములు వదిలింపఁడు. వాని

వననేల? నాయనా! వానిఋణమింక నెంతో తీర్పవలసి
యున్నది. రేపే నీవు వాని నింటికిఁ గొనివచ్చి కణఁజము ల
న్నిటిం దెఱచివైచి వాని కుటుంబమువారినెల్లఁ దనివిదీఱ
మోచికొని పొండని చెప్పుము. మీతండ్రి ఋణము తీఱెన
దని వారనువఱ కిచ్చుచుండుము. వారెప్పుడు 'తృప్తియయ్యె'
నందురో యప్పుడే నాప్రాణము పోఁగలదు. ఇదియు నీకును
దృష్టాంతము కాఁగలదు. నా కుమారుఁడవైనందుల కిట్లు
చేసి నన్నీఋణమునుండి విముక్తునిం జేసి యుద్ధరింపుమా!"
యని పరిదేవనంబు సేయఁ గుమారుఁ డాపలుకులాలించి మేలు
కాంచి "యిది చిత్ర" మనుకొని యతఁడు తండ్రివంటి లోభి
కాఁడు గావునఁ జాకలివానిని వానికుటుంబమువారిని మఱుఁ
నాఁడుదయమునఁ బిలిపించి కొన్ని కణఁజములఁ దీయించి
వారికిఁ దృప్తియగు దనుక నెత్తికొని పొమ్మనెను. వారిది
యేమో యని కైకొన జంకిరి. అతఁడు "సర్వభయముగ నిస్సం
శయముగఁ గొంకు జంకు వదలి యెంతయైన సరే కొనిపొం"
డని బలవంతపఱచెను. తుదకు వారు శంకదీఱ వలసినంత
గొనిపోయిరి. ఇంకను గొనిపొండని వారికి సాయముగ నతఁడు
కొందఱఁ గూలివాండ్ర నియమించెను. వారేడెనిమిది గరి
సెల గింజలు కొనిపోయి "యింకఁ జాలును. ఉంచుకొనుట
కుఁ జోటులే" దనిరి. పెద్దయిల్లిచ్చెదను. మీ యానదిఱు
పాఁకఁ గొనిపొం డని యాగృహమేధి నుడువఁ జాకలివాం డ్ర

బ్బురపడి "దేవరా! నాలుగేండ్ల బత్తెము గిట్టినది. ఇఁక మాకు వల"దనిరి. మఱి నాలుగు వత్సరముల గ్రాసమునకుఁ గొనిపొండని యతఁడు నిర్బంధించి కూలివాండ్రచేఁ బంపెను. వారు "వలదుస్వామీ! వలదు. మీ యింటి రెండు తరముల వారికిఁ బనిచేయఁదగినంత వచ్చినది. చాలు" నన నతఁడు తనలో "వీరింకను దండ్రి ఋణము తీఱినదని చెప్పరైరి. నే నడుగకయే వారిచేఁ జెప్పింపవలయు" ననుకొని మఱియొక పూరిగుడిసెను వారికి స్వాధీన పఱచి దానికి నిండుగ ధాన్యముగొని పొండనెను. వారు దిగులుపడి "స్వామీ! మా యబ్బతోడే యింక మాకు వలదు. మీ తండ్రి నాఁటిదిగూడ ముట్టె" నని చెప్పిరి. ఆ మాట వారి నోటినుండి రాఁగానే యా గాడిద గిఱ్ఱున దిరిగి నేలఁబడి చచ్చెను.

అష్టదారిద్ర్యములలో ఋణము మొదటిదిగాఁ జెప్పఁబడినది. అప్పు దీసికొని ముంచిన వానికి యమదండనము లేదు. వాఁడు మరల ఋణము దీర్ప ననుకూలముగఁ గుక్కగనో, పశువుగనో, కొడుకుగనో, సేవకుఁడుగనో పుట్టి తీర్పవలసియుండును. కుక్కను మన మెంత ప్రేమతోఁ బెంచుచుండినను నొక్కొక్కప్పుడు మన యింట నిలువనొల్లక, పంచను గూడఁ జేరనియ్యక తెఱువువారి యింట నది బలవంతముగఁ జేరి వారు తిండి వేయకున్నను బుల్లెల నాకి వారి యిల్లతి శ్రద్ధతోఁ గాచుచుండును. ఋణానుబంధమేకదా యిందులకుఁ గారణము!

పెట్టి పుట్టవలయును

శ్లో॥ యేన యేన శరీరేణ యద్యత్కర్మ కరోతి యః
తేన తేన శరీరేణ తత్తత్ఫల ముపాశ్నుతే॥

ఎవఁడే యే శరీరంబులు ధరియించి యే యే కర్మము లొనరించునో యా యా శరీరంబుల ధరించి యా యా కర ఫలంబు లనుభవించును.

కొందఱు పూర్వజన్మము లేదు. మఱుజన్మమును లేదనుచున్నారు. అదియే లేనియెడ సర్వమానవులు సమములై యుండవలయును. అట్లున్నారా? భాగ్యవంతులు, నిఱు పేదలు, నీరోగులు, రోగులు, సుఖజీవులు, కష్టజీవులు, సురూపులు, విరూపులు, సుజనులు, దుర్జనులు, సుజ్ఞానులు, నజ్ఞానులు మొదలగు తారతమ్యము లేల యేర్పడవలయు? భాగ్య వంతులయింటఁ బుట్టుటకు బీదలయింటఁ బుట్టుటకుఁ బూర్వ పుణ్యపాపములుగాక సరియగు కారణము వేఱొండుకలదా? జన్మముతోనే సురూపులు విరూపులగుటకుఁ దల్లిదండ్రులు హేతుభూతులందురు కాని జననీ జనకుల దోషము తనయుఁ డనుభవించుటయా? చేత యొకరిదియు ఫలానుభవము మఱి యొకరిదియా? పిట్టమీఁదఁ గొట్టిన దవుడపండ్లు రాలుట యా? కుశాగ్ర బుద్ధుల కార్యము చెడుటకును, నకృత ప్రయ త్నులకుఁ దమంతఁ గార్యము నెఱవేఱుటయుఁ, గోరిన యశం

దము దూరమగుటయుఁ, గోరకయే దుఃఖంబులు సంప్రాప్తించుటయుఁ బూర్వజన్మ సంచిత ఫలంబునఁ గాక మఱేఁ దేనఁ గలుగుచున్నది?

శ్లో॥ యస్యరత్నాకర స్తాత యస్యలక్ష్మి సహోదరీ
శంఖోరోదితి భిక్షార్థీ నాఽదత్త ముపతిష్ఠతే॥

దేనికి రత్ననిలయుఁడగు సముద్రుండు తండ్రియో; కలుముల వెలఁది తోఁబుట్టువో; యట్టి శంఖము భిక్షార్థియై యింటింటి వాఁకిట నిలిచి రోదనము చేయుచున్నది! పెట్టి పుట్టనివారికి లేదు.

ఉజ్జయినీ నగరమును ధర్మరీతిఁ బరిపాలించు చుండిన సాహసాంక బిరుదాంకుండగు విక్రమార్కుం డొకదినమున నిండు పేరోలగంబుండి రాజకార్యములు ముగిసిన పిమ్మట వేడుకపడి యమాత్య వర్గముం గని "నేఁ బూర్వభవంబున నేకులంబున జన్మించి యే యే సుకృతంబులొనర్చి యీ పదవికి రాఁగలిగితినో చెప్పఁగలరేని విస్తరించి నన్నుఁ గృతార్థునిఁ జేయుఁ" డనుచు మంత్రులొకరిమొగ మొకరు చూచుచుఁ జూపుల నేలకుఁ వ్రాల్ప నధిక మేధావంతుఁడగు భట్టి యిట్లనియె.

రాజచంద్రా! మీకోరిక యీయమాత్యులవలన నెఱవేఱునదికాదు. ఆఱునెలలు గడువిచ్చిన మీ పూర్వజన చరిత్రముంగూర్చి చెప్పఁగల దైవజ్ఞుని దోడితెత్తునన విక్రమార్కుండును వల్లెయని నాఁటి కొలువు చాలించె.

భట్టి, "రాజుగారి పూర్వజన్మ వృత్తాంతమును దృష్టాంతపూర్వకంబుగ నాఱుమాసములలో వివరించువారికిఁ గూష్మాండంబంత కనకంబును గోరిన గ్రామంబులు నొసంగఁబడును. అగు నని యరుదెంచి యాఱుమాసంబు లాహరించి యావల నావలనఁ గాదను వారును, నసత్యము చెప్పి యనుభవ పూర్వకంబుగ విశదపఱుపని వారును శిరఃఖండనమునకుఁ బాత్రులగుదు" రని రాజ్యమం దెల్లయెడలఁ జాటింపించెను.

ఈ ఘోషణమున మొదటి వాక్యము విన్నపుడు చిల్లరజోస్యు లెందఱో తల్లాభంబునొంద నుత్సహించి యుల్లసిల్లిరి కాని రెండవ వాక్యము విన్నయంత నిరుత్సాహులై నిట్టూర్పులు పుచ్చిరి. ప్రాణమున్న నందఱకుఁ దీపియేకదా!

ఒక యగ్రహారమున బహు- త్రకుండగు శంకరభట్టను బ్రాహ్మణుఁడొకఁ డీచాటింపువిని తన మది నిట్లు తలపోసెను. "నివ్వరిగింజల నేటితెచ్చి దినమున కొకపూటయైనఁ గడుపునిండని బీదగంజిని బిడ్డలనోటఁబోయ నది చాలక యాఁకలికి మలమల మాడుచు బాలకు లల్లాడఁ గడపు నా దౌర్భాగ్యజీవన మేటిజీవనము?

క॥ ఒడమిగల వెడగునైనను
బుడమిం గలవార లెల్ల ♦ భూషింతురు శ్రీ
వెడవాసిన దూషింతురు
కడుఁబేదఱికంబుకంటెఁ ♦ గష్టము గలదే?

శ్లో॥ శత్రువత్పుత్రదారేషు । బంధువర్గేషుచోరవ
త్పాత వ సభామధ్యే । అహోకష్టం దరిద్రతా॥

దారాపుత్త్రులకు శత్రువువలెను బంధువులకుఁ జోరు
నివలెను సభామధ్యంబునఁ బాపివలెను దోఁపఁజేయు నీ దారి
ద్ర్యము ననుభవించుట మహాకష్టము. కష్టము కావుననే
“ధనమార్జనము కాకున్న ధనమూల మిదం జగ” త్తని వసిష్ఠుఁ
డు శ్రీరాముని హెచ్చరించెను.

ఉ॥ ఆఁకొనియేడ్చుచేఁజిఱుత ♦ లన్నము కై తనకొంగులాఁగ బె
ల్లాఁకటసోలుచుండెను ని ♦ జాంగన దుర్దశఁజూడఁ డేనియూ
ఛ్ఛా కలనాభిభంగభయ ♦ సంభృత గద్గద శూన్యకంఠుఁడై
చేకొని దేహియంచడుగ ♦ జేరున కాలినపొట్టకెవ్వఁడేఁ॥

కావిమ్ము. విక్రమార్కుని పూర్వజన్మచరితముం జెప్ప
వలెను నీదైవజ్ఞుని దైవవిధి యెట్లున్నదో? ఎట్లైననగుఁగాక!
చెప్పఁగలిగిన భూతి. చెప్పలేకున్న మృతి. దర్యవసాన మెట్లై
న నాయుమానవులు మృష్టాన్నము!” అని వినిశ్చయుండై
భార్యతోఁ జెప్పి బిడ్డల దీవించి “యిట్లైన మీనోటికి ... రము.
అట్లైన మీ చేతికి నీరము” అని బయలుదేఱెను.

అతని మార్గము దుర్గమం బగు మహాదరణ్యముగాన
నతఁడు పవలెల్ల నడచుచుఁ గాయలాకులు దిని నీరముం ద్రావి
రేలఁ గ్రూరసత్త్వ ...విని దరువులపైఁ బరుండుచుఁ బోయి
పో... యొకనాఁటి రే... యొక బిల్వవనముం బ్రవేశించి యుఁ

దొక చెట్టుపైఁ బరుండెను. అర్ధరాత్రము కాఁగాఁ జెవులు
చిల్లులుపోవ నిర్ఘాత నినాదంబుంబోలి భయంకరధ్వని విన
వచ్చెను. అవ్విప్రుఁ డదరిపడి మేలుకని మేలుసకని బయలు
దేఱిన నాకీ నట్టడవిని బిట్ట పిడుగేమి? యని వితర్కించుచుఁ
గనులుదెఱచెను. మెఱపువోలె మిఱుమిట్లు గొలుపు వెలుతు
రతని కన్నులఁ గప్పెను. దాఁగఁబోయినచోట దయ్యాల
పోరన్నట్టు లిదేమిరా తండ్రీ! శంకరా! యని మెలమెల్లన
గనులువిచ్చి మరలఁ గనునరికి బ్రమథగణంబులతోఁ బార్వతీ
పరమేశ్వరు లాదెసకు వచ్చుచుండుటను దెలిసికొని "యా
హా! నాపుణ్యమే పుణ్యము. నాజన్మమే జన్మ" మని యానం
దాతిరేకమున నుప్పొంగి నృత్యావరోహణంబు సేసి మేనఁబులక
లెగయ నానందాశ్రు ధారా సమ్మిళితనయనుండై చాఁగిలఁ
బడి దండప్రణామంబు లాచరించెను. ఇట్లెదుపదిచేసిన
యువనీసురుం గ్రుచ్చి యెత్తి పురాణదంపతు లిట్లనిరి.
"కుమారా! భక్తచూడామణీ! నీ ప్రారబ్ధ పాపఫలము బలవ
త్తరమై యనుభావ్యమైయుండ నిన్నింతకాల ముపేక్షించితిమి.
ఇయ్యది మా విహారవనము. ఇందుఁ బ్రవేశించినవారికిఁ బా
వ క్షయంబు సిద్ధంబు. ఈ బిల్వ వనవాసులకు మేము నిత
ము దర్శన మిచ్చుచుందుము. ఇవ్వనంబునఁ జొచ్చిల్లుటచే
తెను మము దర్శించుకతమునను నీపాపంబులు నశించె. నీ
యుపాయము నెఱుంగుదుము. నీవు విక్రమాదిత్యుని పూ

ర్వజన్మ వృత్తాంతము నెఱుఁగఁబల్కినను నమ్మఁడుగావున నత
నికి నమ్మిక పుట్ట నుపాయ మెఱిఁగించు తెఱఁగునఁ జేయుము.
ఉజ్జయినికిఁ దూర్పున రెండు క్రోసుల దూరమున నొక పల్లి
య గలదు. అందొక తెలికలవాని యింటనొక కనుగ్రుడ్డి
యు మట్టియునైన యెద్దుగలదు. అమావాస్యనాఁటి రాత్రి శివ
పూజచేసి యటకేగి దానినడిగినఁ దెలియఁగలదనుము. తరు
వాత యదంతము నీవేయెఱుఁగఁగలవు. పొమ్ము నీకు శుభం
బగుత" మని శంకరీ శంకరులు కింకరులతో నంతర్ధానులైరి.

ఆ రాత్రి యతఁడచ్చటనేయుండి మఱునాఁడు వఱువా
త చి ప్రభాతకృత్యంబులఁదీర్చికొని పయనించి కతిపయదినం
బుల నుజ్జయినిం జేరి యుర్వీనాథుం దర్శించి యతనిచే బహూ
కృతులంది యిట్లనియె. "రాజశేఖరా! నీ పూర్వజన్మ వృత్తాం
తం బాద్యంతంబు నాకుఁ గరతలామలకంబుగఁ దెల్లంబ యై
నను నీవు నమ్మవని చెప్ప సాహసింపకున్నాఁడ. నీ వమవస
నాఁడు భవానీసహితుండైన శివుని షోడశోపచార విధుల
బూజించి తన్నైర్మల్యాక్షతలఁగొని పూర్వదిశను రెండుక్రోసు
లదవ్వుననున్న పల్లెకుఁజని యందు గాండ్లవానియింటనున్న
మట్టిదియు గ్రుడ్డిదియునగు నెద్దుపైఁ బుష్పాక్షతలఁజల్లి యడు
గుము. అది నీపూర్వజన చరిత్రముం జెప్పఁగల" దనిన నాప
లుకులకలరి జనపాలుం డా పాఱునిఁగని "నీపలుకులయందలి
సత్య సత్యములెఱుఁగు దనుక నీవిక్కడనయుండు" మని

యతఁడు చెప్పినచొప్పున నమవసనాఁడు పార్వతీ పరమేశ్వరు ల నర్చించి పుష్పాక్షతలఁగొని ఖడ్గధారియై యొంటరియై యేగి యా గాండ్లవాని వృషభముం గని దానిపై నవి చల్లి "నాపూర్వజన్మ వృత్తాంతముం జెప్పంగలవేని నుడువు" మన వుడు నా వృషభంబు మనుజవాక్కుల నిట్లనియె.

"పుణ్యాత్మా! నిన్నుఁ జూడఁగనే నాకొక విచిత్రజ్ఞాన ముద్భూతమైనది. నీ పూర్వవృత్తాంతము నేఁజక్క నెఱుఁగుదు. ఐన నాజ్ఞానమిప్పుడ దప్పినట్లున్నది. పూర్తిగఁ జెప్పఁజాల నను సంశయమునఁ జింతించుచుంటి. నీ నగరమునకుఁ బడ మట నా ఱామడలదూరమున నున్న యడవి నొకవిశాల వట వృక్షమున నొక పిశాచము వసించుచున్నది. రేపటి యమవస నాఁటికి నాయొద్దికేతెంచినట్లే యచటికేగి నన్నడిగినట్టు లా పిశాచము నడుగుము. అది నీకుఁ జెప్పఁగల" దని మౌనము వహించి మఱి మాటాడకుండెను.

రాజామాటల కాశ్చర్యపడి యాపైఁ జేయునది లేక మరలివచ్చి మఱుచటి యమవసనాఁడు యథారీతి శివపూజ యొనరించి యక్షతలు పూలు నీళ్లు తీసికొని వృషభము చెప్పిన యడవికిఁబోయి మఱ్ఱిచెట్టును సమీపింపఁగనే యా పిశాచ ముగ్రభైరవంబునఁ బైఁ బడవచ్చెను. విక్రమార్క భూపయుం డు ధీరుండుగాన బెదరక తాఁ దెచ్చిన నీరు పూవు లక్షతలు చ "యో పిశాచమా! నా పూర్వజన్మవృత్తాంతము సెప్పు"

మని యడిగెను. ఆ పిశాచము దుశ్చేష్టలు మాని గోడు గోడు
న గొంతసే పేడిచి కొంతవడి కిట్లనియె. "రాజేంద్రా? భగవ
త్ప్రసాదముచే నీ వృత్తాంతము సావృత్తాంతము జ్ఞప్తికివచ్చినది
కాని రెండు దినుసులకే నా యీ కొంత తెలివి పోవునట్లు
న్నది. ఆవల నావలన నీకుఁ గీడు మూడును. ఈ క్షణ మీ
చోటు దాటుకొనుము. రాఁగల యమావాస్యనాఁటికిఁ దొ
మ్మిదేండ్ల యీడుగల నీ పెద్దమంత్రి కూఁతు నేకాంతమున
నన్నడిగిన ట్లడుగుము. సర్వ మెఱుకయగుఁ బో" మ్మని తొం
దఱపడి చెను. రా జతిత్వరితగతినిమరలి పురంబుసొచ్చి యేమి
చిత్రమని పరిపరివిధములఁ దలఁచుచు నారాత్రిగడపి మఱు
నాఁడుదయమున నమాత్యవరుంబిలిపించి "రాఁగల యమావస
రాత్రి నీయింట శివపూజయొనర్చి నీకొమరిత నేకాంతమునఁ
జూడవలయు. తగిన యేర్పాటు గావింపు" మనిన మంత్రి
'చిత్త' మని యంగీకరించి యింటి కేతెంచి యిల్లాలికిం జెప్పె
ను. కారణమేమైయుండునని వా రిరువు రాలోచించిరి. కడ
కుఁ బుడమిపతి కన్యకను గాళికి బలియిచ్చునని తీరుమానిం
చుకొనిరి. కోటరాంతర్వహ్నివలె దుఃఖదావానలము వారి
హృదయముం దహింపఁజొచ్చెను.

అమావాస్యయు రానేవచ్చెను. నాఁడు మంత్రి
కుటుంబమున నొక్కరికేని కత్తివాటువేసిన నెత్తుటిచుక్కలేక
మొగము పేలియుండెను. రాజును గాదనఁగలరా? రాత్రి

కాఁగానే రాజువచ్చి తనకై శుభ్రపఱచియుంచిన గదిలోని
కా కన్యకం దోడ్కొనిపోయి శివపూజఁ బరిసమాప్తి నొం
దించి యా బాలికపై జలంబు ప్రోక్షించి పుష్పాక్షతలునల్లి
"కుమారీ! నా తొలిబాముకత చెప్పుమా" యని యడిగిన
నక్కన్య యిట్లనియె. "రాజేంద్రా! దేవతల యనుగ్రహము
చే నా కెన్నఁడులేని యింత తెలివి యిప్పు డుదయించుచున్నది.
మన వృత్తాంతము నా కనులయెదుట నాటకమాడినట్లు
నాకుఁ బొడకట్టుచున్నది. దానిఁ జూచి నీకుఁ జెప్పుచుంటి.

గౌతమీతీరస్థమగు నొక మునిపల్లెను రామశాస్త్రి
యను బ్రాహ్మణుఁడొకండు నిఱుపేదయయ్యు నిత్యసత్యవ్రతుఁ
డై భిక్షుకుండయ్యు ధర్మమార్గానువర్తియై యుండెను. అతని
కొకభార్యయు నొకకొడుకుం గోడలునుండిరి. ఒకప్పుడు మూఁ
డహోరాత్రంబులు విడువని జడిపట్టి సుడిగాలికొట్టి ప్రజలకు
బహు నష్టకారకమయ్యెను. ఆ రామశాస్త్రి కుటుంబ మీ
మూఁడుదినంబు లుపవసింపవలసివచ్చెను. నాలవనాఁడు తెఱిపి
యగుడు నా బ్రాహ్మణుండు భిక్షార్థియై యూరిలోని గెను.
పోయిన యిండ్లు గోడలు చక్కఁబెట్టుకొనువారును గ్రుక్క
తిరుగక యుక్కిరి బిక్కిరియై చచ్చిన గొఱియలమందలఁ జూ
చి విలపించువారును, చెఱువులుతెగి మిట్టలు పల్లంబు లేకమై
పొలములు పాడువడిన వానిం జూడఁబోవువారును, వీధులఁ
జక్కఁబఱచుకొనువారును బండినపైరు నీటిపాలయ్యెనే యని

శోకింపవలయును నై జనములు దిక్కుఁదోఁపక వారి కార్యా
లోచనముల నుండు నిమగ్నులై యుండుటచే నితనికిఁ జాలి
నంతబిచ్చము దొరకదయ్యెను. దొరకినదానిం గొనివచ్చి
భార్యచేతి కియ్యగా నామె వండి సిద్ధము చేసెను. దేవతార్చన
కాఁగానే యామె నలువురకు నున్నదానిని సమముగ వడ్డిం
చెను. అప్పు డొక యాఁకొన్న నిరుపేదతిథు లతని యింటికి వచ్చి
"ఆఁకటిచేఁ బ్రాణము లెగిరిపోవుచున్నవి. బ్రాహ్మణుల
ము. కొంచె మన్నముండిన నిడి ప్రాణరక్షణపుణ్యముం గట్టికొ
నుఁ" డనిరి. వారిమాటలు వినఁగనే యతనియిల్లాలు తన మ
గనిగుణము తాఁజక్కఁగా నెఱిఁగినదికాన వెంటనే లేచి వంది
వారి శుశ్రూషింపుచు "నేనీయను. నా కొడుకుదీయను. నీకోడ
లిది నీది యేమైనఁ జేసికొనుఁ" డని తన విస్తరిని తన కొడుకు
విస్తరిని మఱఁగునకుఁ గొనిపోయి కుమారునితోఁ దానును
భుజించెను. ఆ గృహస్థు కోడలిఁగని "అమ్మా! నీయుద్దేశ
మేమి?" యన నామె "మీతోఁపాటి నేన" ననియెను. అంత
వారిరువురియన్నము నతిథుల కిరువురకుఁ బెట్ట వారు వారించి
"ముసలివాఁడవగు నిన్నును ముగుదయగు నీమెను వదలి మే
ము భుజింపఁజాలము. ఉన్నయన్నము నలువురుభుజింత" మని
యా కోడలిచే వడ్డింపఁజేసి నలువురు భుజించిరి. మహీపతీ!
ఆ గృహస్థుఁడవే నీవు! గయ్యాళిగంపయైన పరుల సుఖదుఃఖము
లం జాటింపక కుక్షింభరియైన యాయమయే నీవు మున్ను

చూచిన పిశాచి! స్వబుద్ధిలేక తల్లి యొక్కిడ్చిన నట్లు పోవుచుం
డిన మాకుమారుఁడే గాను గద్దగాఁబుట్టెను. చేసికొన్నవారికిఁ
జేసికొన్నంత! పెట్టి పుట్టవలయునని పెద్దలు చెప్పుదురుగదా"
యని యా కన్య యూరకుండెను. అతని కోడలవు నీవేకదా
యన సిగ్గువఁ దల వంచి "ఔను" నని తల యూఁచెను.

తదువరి పృథివీపతి మంత్రిపుత్రికతో గదినుండి వెలికి
వచ్చి మంత్రితో "నీకొమరితను నాకోడలుగఁ బరిగ్రహిం
తును. నీ వేమందువు?" వని యడుగఁ బోయినప్రాణములు మర
ల బొందిని బొందిన పోలికని సంతసించి 'ప్రభులచిత్త' మని
ప్రధానుఁడనియెను. నరేంద్రుండు సుముహూర్తంబున వివాహ
ముజరపి యాశంకరభట్టునకు వాగ్దత్తప్రకారము గుమ్మడికాయ
యంత బంగారమును గోరిన గ్రామంబుల నొసంగి మఱియు
బహువిధముల బహూకరించి పంపెను.

క॥ పెట్టిన దినముల లోపల
నట్టడవులనైన వచ్చు ♦ నానార్థంబుల్
పెట్టనిదినములఁ గనకపు
గట్టెక్కిన నేమిలేదు ♦ గదరా సుమతీ!

. కాలము

కాలము దాఁటరాని ప్రవాహమువంటిది. సమస్తప్రా
ణులు దీనిలోఁబడి కొట్టుకొనిపోవుచున్నారు. మహాత్ములు

కొందఱే దీనిం దరించి శాశ్వతానందమను నావలిగట్టుం గాం
తురు. కాలము నాలుగు గొప్పభాగములు గలది.

అందు కృతయుగము పదునేడులక్షలు నిరువదియెనిమి
దివేల సంవత్సరములు గలిగి మత్స్య కూర్మ వరాహ నారసిం
హావతార ధారియగు భగవంతునిచే ధర్మముద్ధరింపఁబడి నా
లుగుపాదముల నిలువ, నస్థిగత ప్రాణసహితమై నిరువదివేల
యేండ్లాయుఃప్రమాణము గలిగి యొప్పారఁ గనుంగడు ధర
కాలమై విలసిల్లె.

త్రేతాయుగము పండ్రెండులక్షల తొంబదియాఱువేల
యేండ్లుగలిగి దేవదేవుని వామన, పరశురామ, శ్రీరామావ
తారములచే విరాజిల్లెను. అప్పటి మనుష్యులు మాంసగత
ప్రాణులై పదునేలు నైదుమాఱేండ్లాయువు గలిగియుండిరి.
మూఁడుపాళ్ళు ధర్మము నిలిచియుండెను.

మూఁడవదగు ద్వాపరం బెనిమిదిలక్షల యఱువదినా
లుగు వేలయేండ్ల పరిమితిగలదై బలరామ రామానుజా
వతార ధారియగు పరమేశ్వరునిచే ధర్మము రెండుపాళ్లు నిలు
పఁబడినదై ప్రకాశించెను. ఆకాలపు మానవులు రక్తగత
ప్రాణులై రెండుపాళ్ల ధర్మమున నిలిచి వేయియేండ్లు జీవిత
కాలముం గలిగి యొప్పారుచుండిరి.

నాలవదగు కలియుగంబు నాలుగులక్షలముప్పదిరెండు
వేల యేండ్లు మితిగలదై బుద్ధ శ్రీనివాస కల్క్యవతార ధారి

యగు నారాయణునిచేఁ బాదమాత్రధర్మ ముద్ధృతముకాఁ
గాఁ బ్రజ లన్నగత ప్రాణులై నూఱువత్సరము లాయుష్కాల
ముకలిగి మెలఁగ వెలుఁగుచున్నది.

ఈనాల్గుయుగములు చేరినకాలమునకు మహాయుగ మ
ని పేరు. మహాయుగములు వేయియైనఁ బదునాలుగు మన్వం
తరములగును. అది బ్రహ్మ కొక పగలగును. మఱి యంత
కాలము రాత్రియగును. అనఁగా రెండువేల మహాయుగము
లైన బ్రహ్మ కొకదినము. అట్టిదినములు మున్నూట యఱు
వదియైన నొక సంవత్సరము. నూఱుసంవత్సరము లట్లు జరిగి
నచో బ్రహ్మయాయువు పరిపూర్తి. బ్రహ్మ యాయుష్కాల
మున మొదటి యేఁబదిసంవత్సరములు పాద కల్పమని వెనుక
టి యేఁబదివత్సరములు వారాహకల్పమని యందురు. ముం
దటిసగమునఁ బరమేష్ఠి విష్ణునాభి పద్మమున నుదయించి
ప్రపంచసృష్టిచేయ నారంభించెను. అందుచే నాకాలము
నకుఁ బాద్మకల్పమని పేరుగలిగెను. వెనుకటి సగమున నాది
నారాయణుండు వరాహమూర్తియై చెడుచున్న భూమి నుద్ధ
రించెఁ గావున దానికి వారాహకల్పమని పేరుగలిగె.

ఇప్పుడు వారాహ కల్పమున నేడవవాఁడగు వైవస్వ
త మన్వంతరము జరుగుచున్నది. మనకాలము సూర్యచం
ద్రాది నవగ్రహముల చలనముం బట్టియు నశ్విన్యాది నక్షత్ర
చలనముం బట్టియు గుణింపఁబడుచున్నది. ప్రపంచాదినుండి

యిప్పటి కెంతకాలము జరిగినదో తెలిసికొనవలసినయెడ నిప్ప
టి గ్రహస్థితులను బట్టి విలోమగణితము చేసి ప్రభవసంవత్సర
చైత్రశుద్ధ ప్రథమ ఆదివారము సప్తగ్రహములు మేషరాశి
యొక్క మొదటియంశములో మొదటికళలో మొదటివికళలో
నెప్పుడుండెనో తెలిసికొనుట పక్షమున స్పష్టము కాఁగలదు.

మనుష్య సంవత్సరములకుఁ బ్రభవ విభవాది నామ
ములఱువది గలవు. ఇదియు నొక గొప్ప పరిమాణమేయగు.
సూర్యుని యుత్తర దక్షిణ స్థితులను బట్టి యుత్తర దక్షిణాయ
నము లేర్పడినవి. వృక్షాదుల పరిణామములను వర్షాతి పాదు
లనుబట్టి వసంతాది ఋతువులాఱేర్పఱుపఁబడినవి. ఒకఋతు
వున రెండుమాసము లేర్పడి చైత్రాది నామములచే నొప్పు
చుండు. చంద్రుఁడు పూర్ణిమనాఁడే నక్షత్రముం గూడియుం
డునో యా నక్షత్రముపేర నామాసము పేరేర్పడు. ఒకమాస
మునఁ జంద్రుని వృద్ధిక్షయములనుబట్టి శుక్లకృష్ణములను పక్ష
ద్వయంబు ప్రవర్తిల్లు. పక్షమునఁ బ్రథమ ద్వితీయాదితిథులుం
బదునైదు గలవు.

తిథిశబ్ద భవమే తెదియని వాడఁబడుచున్నది.

భూమియే తిరుగుచున్నదనుటకుఁ బురాణాదులయం
దును ప్రమాణములు గలవు. అంతియకాక భూమి సూర్యునిఁ
జుట్టివచ్చుచున్నదన్నను సూర్యుఁడు భూమినిఁ జుట్టివచ్చుచు
న్నవాఁడన్నను గాలపరిమాణమునకుఁ జిక్కు రాఁజాలదు.

సూర్యశబ్దము పుల్లింగము. భూశబ్దము స్త్రీలింగము. భూమి సూర్యునిఁ జుట్టివచ్చు కాలమునకే సంవత్సరమని పేరు. చంద్రుఁడు భూమిని జుట్టివచ్చు కాలము నకు మాసమని పేరు.

తిథి యనగా నొక దినము. రాత్రింబవలు చేరినది. చంద్రుఁడొక నక్షత్రమునందుండు కాలము. నక్షత్రము లిరువది యేడు. జ్యోతిశ్చక్రమున గణనమున కనుకూలముగ నిరువది యేడు గుర్తులుంపఁబడి వానికి నశ్విన్నీ భరణ్యాది నామము లుంపఁబడినవి. రెండుంబాతిక నక్షత్రముల కొక రాశియని పేరు. మేషాదిరాసులు పండ్రెండు. సూర్యుఁడొక రాశియందొక మాసముండును. ఒక దినమునఁ జీఁకటిగల సగఁబాలు రాత్రియనియు సూర్యకిరణప్రసారమువలన వెలుతురుగల భాగము పగలనియుఁ జెప్పంబడు. దినమున కఱువది ఘటికలు. ఘడికకరువది విఘటికలు. ఏడు నెఱగడియ (ఘటిక) లొక యామము. రెండుం బావుగడియ లొక (గంట) హోర. దినమున కిరువదినాలుగు హోరలు.

దినము లేడైన నొక వారము. ఆది, సోమ, మంగళ, బుధ, గురు, శుక్ర, శనివార నామంబుల నా వారసప్తకంబు ప్రసిద్ధంబై యుండు. 1. సూర్యుఁడు. 2. శుక్రుఁడు. 3. బుధుఁడు. 4. చంద్రుఁడు. 5. శని. 6 గురువు. 7. అంగారకుఁడు లేక మంగళుఁడు. ఈక్రమమున దినమున సూర్యోదయము నుండి మఱునాఁడు సూర్యోదయమువఱకు నొక్క హోర

కొక్కం డధిపతియగును. అందుచే మొదటిదినమున మొదటిహోరకు నాదిమగ్రహమని చెప్పఁబడు సూర్యుఁ డధిపతి యగుటచే నాదినమున కాదివారమని పేరయ్యె. రెండవ నాఁడు మొదటిగంట (హోర)కుఁ జంద్రుఁ డధిపతి యగుఁ గాన నాఁటికి సోమవారమని పేరుగలిగె. ఇట్లే లెక్కనవానిని గ్రహింపఁదగు. భూగోళముచుట్టును జంద్ర బుధ శుక్ర రవి మంగళ గురు శని లనుక్రమముగ దూరదూరముగఁ దిరుగుచున్నారు. ఈ క్రమమున నాలవ నాలవ గ్రహముల లెక్కించుచువచ్చినను వారముల యుత్పత్తి తెలియవచ్చుచున్నది. వారమనఁగా 'వంతు' అని యర్థమున్నది. ఏడుగురు నొక్క వరుస యధికారులైన కాలమునకు వారమని పేరు.

యామములు రెండైన నొక ముహూర్త మనఁబడు. ముహూర్తములు మూఁడుమ్ముప్పాతికఘడియలు లేక రెండునాడులకాలము. నాడికిఁ బదునైదు లఘువులు. లఘువునకుఁ గాష్ఠలు పది. కాష్ఠకు క్షణములైదు. క్షణమునకు నిమిషములు మూఁడు. నిమిషమునకు లవములుమూఁడు. లవమునకు వేధలుమూఁడు. వేధయనఁ ద్రుటిశతకాలము. త్రుటికిం ద్రసరేణువులు మూఁడు. త్రసరేణువున కణువులుమూఁడు. అణువునకుఁ బరమాణువులు రెండు. పరమాణువనఁగా సూక్ష్మముకంటె సూక్ష్మమైన యణువు తన స్థానమునుండి తానాక్రమించుకొన్నంత స్థలమును దాఁటుకాలము.

క॥ కాలము జనుల సృజించును
గాలము రక్షించుఁ ద్రుంచుఁ ♦ గాలముచూడఁగా
మూలము మహమ్మార్తునకును
గాలము సుఖదుఃఖకార ♦ కము విద్యార్థీ!

---

2. ప్రాణులు

ప్రపంచమునఁగల జీవకోటు లెనుబదినాలుగు లక్షలు. అనఁగా నెనుబదినాలుగులక్షల జాతులు. అందు వృక్షజాతు లిరువదిలక్షలును పక్షిజాతులు పదిలక్షలును జలచర సమూహంబులు తొమ్మిదిలక్షలును పశ్వాది మృగకులంబులు ముప్పదిలక్షలును పదునొకండు లక్షలు క్రిములును నాలుగులక్షలు మనుష్యభేదంబులును గలవు. మనుజులలో స్త్రీపురుషులని మొత్తముమీఁద రెండేజాతులున్నను గులశీల మతస్వభావంబులంబట్టి యన్నితెగ లున్నవని యూహింపఁదగు. ప్రతి ప్రాణియుఁ దన యాయువు పూర్తికాఁగా మృతిఁజెందునని మన మెఱుఁగుదుము.

మనుష్యుఁడు మృతినొందిన తరువాతఁ బంచభూతములచే నిర్మితమైన యా దేహము పంచభూతములలో నైక్యమగును. తరువాత వాని పుణ్యపాపములకుఁ దగిన జన్మము వానికి లభించును.

మనకు నూఱేండ్లాయువున్నను, అందఱు నూఱేండ్లు బ్రదుకుటలేదు. మనము చేయు కార్యము ననుసరించి మన యాయుఃపరిమితి మాఱుచుండును. మహర్షులాయుర్వృద్ధి కరములగు మార్గములను గనుఁగొని తమ యాయువును వృద్ధిపఱచుకొందురు. కొందఱు మృత్యువునే జయింతురు. రావణుఁడు, దశరథుఁడు, రాముఁడు మొదలగువారు తమ యాయువును వృద్ధిచేసికొనినవారలే. పరశురాముఁడు, హనుమంతుఁడు మొదలగువారు మృత్యుంజయులు. మన దుష్కర్మములవలనను, కాలమునఁ గుడిచి, కట్టి, పరుండి, లేచి, సత్కర్మాచరణముఁ గావింపకపోవుటవలనను మన యాయుఃప్రమాణము క్షీణించుటయే కాక, యకాలమరణముకూడ సంభవించుచున్నది. మనము మృత్యువును జయింపలేకపోయినను, కులశీల మతాచారముల వదలక యనుష్ఠించి యాయుర్వృద్ధియైనఁ జేసికొని మఱుజన్మమునకైన మంచి గతి గలుగు మార్గమును వెదకుచున్నారమా? యది కొంతవఱకు జీవితతత్త్వమును బరిశీలనచేసికొనుట మనకు ముఖ్యధర్మమై యున్నది. మనుష్యజన్మ మెత్తినతరువాత సంపాదింపవలసినవి నాలుగు. అవి ధర్మము, అర్థము, కామము, మోక్షము అనునవి. ధర్మన్యాయమార్గమును వదలక యర్థసంపాదనముచేసి ధర్మవిరుద్ధముకాని కామంబు లనుభవించి మోక్షయత్నముంజేసి విముక్తుఁడగుటయే యీ పురుషార్థములకు ముఖ్యతాత్పర్యము.

భగవంతుఁడు జగన్నాటక సూత్రధారి. మన మతనిచే లోకమనెడు నాటకరంగమునకుఁ బంపఁబడిన వేషధారులము. సూత్రధారుని యిష్టముచొప్పున వర్తించిన వారినే తనయొద్దకు రానిచ్చును. అక్రమరీతి వర్తించిన వారిని శిక్షించును. దగ్గఱఁ జేరనీయఁడు. కాఁబట్టి భగవదాజ్ఞాబద్ధులమై ప్రవర్తింపవలయుట మన ముఖ్యధర్మము. చావెట్లును దప్పునది కాదు. ఎప్పుడు మనలఁ దన నోట వేసికొనునో యెఱుఁగము. కావునఁ గాలహరణము సేయక సత్కృత్యము లొనర్చి భగవత్కృపకుఁ బాత్రులమగుట మేలు.

ఒక రాజున కొక సేవకుఁడుండెను. వాఁ డెల్లప్పు మృత్యుదేవతా ధ్యానపరాయణుఁడు ఒకనాఁడా రాజు కొంత సేనను దనతోఁ దీసికొని యా సేవకుఁడు వెంటరా నటవులకేగి పగలెల్ల వేఁటాడి యా రాత్రి యచ్చటనే పటకుటీరంబులు వేయించి విడిసెను. ఆ రాత్రి యా సేవకునకు బొత్తిగ నిద్దుర పట్టలేదు. ఒంటరిగాఁ బరుండిన నే వేళ కేమి తటస్థించునో యని సేనామధ్యమునఁ బరుండెను. సైన్యమెల్ల గాఢనిద్రం దోఁగుచుండెను. వానికి మాత్రము నిద్దుర రాలేదు. కప్పుకొనిన నేమో యని ముఖముపై వస్త్రముం గప్పికొనక, కనుమూసిన నేదివచ్చి నత్తిపైఁ బడునో యని కనుమూయక మాటిమాటికి లేచి నలుదిక్కులఁ గలయఁ గనుఁగొనుచుండెను. ఇట్లున్న వాని కన్నులకు సమీప పర్వతముపై నుండి దిగివచ్చుచున్న ఘోరసర్ప మొకండు లోచన గోచరమయె

ను వాని భయమునకు మితిలేక పోయెను. అది త-
కఱవవచ్చుచున్నదని స్థిరపఱచుకొని యతఁడు నిద్రద్రొక్కిన
క్రోఁతివలెఁ దహతహపడఁజొచ్చెను. అకాలసర్పము క్రమ
క్రమముగా సమీపించి సేనామధ్యమునఁ బ్రవేశించెను. భీరుఁ
డు దానినే తప్పవాల్పక చూచుచుండెను. ఆ పిఱికి భయ
ముచేతనో ధైర్యముచేతనో చెప్పఁజాలముకాని దానిని వెన్నం
టి చనెను. అది తటాలున నొక తేలై ప్రభువు వసించిన
కుటీరమునఁ బ్రవేశించి మంచమెక్కి యతనిఁ గుట్టి మరలఁ
దప్పించుకొని బయటఁబడెను. తేలుకుట్టినదని రాజఱచుచు
లొక్కెను. అందఱులేచి చికిత్సలు ప్రారంభించిరి.
కొంతసేపటికి రాజు మరణించెను.

ఇది పామైవచ్చి మరలఁ దేలై రాజును గుట్టి మొట
కుఁ బోవుచున్నదియుఁ గనుఁగొని యుత్సహించి యా పురు
దానిని గనిపెట్టుచుఁ బోవుచుండఁగనే రాజు మరణవార్తయు
వానిచెవిఁబడెను. ఆ వృశ్చికము కొంతదవ్వేగిన పిదప నొక
తోఁడేలై గొఱ్ఱెలమందలోఁ బ్రవేశించి కొన్నింటిని జంపి,
వనపడి పులియై యొక యాలమందం జొచ్చి కొన్ని పశువులం
బొరిపుచ్చి, యటనుండి బయలుదేఱి యొక స్త్రీరూపము
ధరించి యొక బాటసారి కెదురయ్యెను. ఆ మాయలాఁడి
వానిని వలపించి కౌఁగిలించి యాకౌఁగిలింతతోనే వాని యసు
వులఁబాపి, యచ్చటనుండి కొంతదూరముపోయి నాలుగుత్రోవ

లు కలియు నమతలమున నొక మండపాకృతితో నిలిచెను. వెంటనే వర్షము ప్రారంభమయ్యెను. నలువంకలనుండి పదు గురు తెరువరులు పరుగెత్తివచ్చి యామండపముక్రిందఁ జేరిరి. మన వెఱ్ఱివని మాత్రము దానిక్రిందికిఁబోవ సాహసింపఁడయ్యె. వాన వెలియుక మునుపే యా మండపము కూలఁబడ నందుఁ జేరినవారి కట్లే జీవసమాధి సిద్ధించెను. కొంతసేపు తాళి యొక బ్రాహ్మణుఁడా మండపమునుండి వెలువడి నడచుచుం డెను. ఇదే మంచి సమయ మని యా భీరుఁడు పరుగిడి యా బాఁపని గడ్డముగఁ గాళ్ళపైఁబడెను. 'లెమ్ము . నాయ నా! నీవేల నా కాళ్ళపైఁబడుచున్నావు? చెప్పు' మని విప్రుఁ డడుగ వాఁ డిట్లనియె.

"అయ్యా! నీవు మొదటఁ బాముపై, పిదపఁ · లవై రాజుంగుట్టి చంపి, పదపడి తోఁడేలవై గొఱియలఁ గొన్నిటిఁ జీల్చి నమలించి, తదనంతర మొక స్త్రీవై యొక బాటసారిని యమపురికనిపి, యాపై నిట మంటపమవై పదుగురఁగూల్చి, బాఁపనయవై యిప్పుడెట పోఁబో చున్నావు? నీ వ్యాపార ముచూడఁ జిత్రముగా భయంకరముగను నున్నది. నీవ్వెత్తాం త మానవతియవే" యనఁ గపటభూసురుండు వాని కిట్లనియె.

"నేను మృత్యుదేవతను. ఏదేనొక నెపంబిడి ప్రాణుల నమలించుట నా వ్యాపారము. దాని కేను లెన్నియేని రూపములం దాల్చుచుందును. నీవు న ష్టుడు ధా ంం

చుచుంటంజేసి నీ కగపడితి" ననవుడు భీరుండు, వడవడ వణంకి "దైవమా! నీవు ప్రత్యక్షమైన తరువాత నన్ను వదలి పోదు వాయేమి?" యని తొట్రుపాటునఁ బలుక, "కుమారా! నీకిప్పుడు కాల మాసన్నముకాలేదు. ఇంకఁ బదియవ నెలలోఁ బదునొకండవ నాఁడు పగలు పదునైదు గడియలకు నేనుఁ గు కాలిక్రింద నీకుఁ జావుగలదు పో" మ్మని మాయపాటుం డదృశ్యుండయె.

అటుపైఁ దొమ్మిదిమాసము లిటనటఁ గాలక్షేపము చేసి యావెఱపరి పదవనెల ప్రాపింపఁగా దిగులువడి మిత్తివాత బడక తప్పించుకొను నుపాయమాలోచించి యొక యిఱుకైన ముఖద్వారముగల గుహఁజొచ్చి యేనుఁగిక్కడ కెట్లు రాఁగ లుగునను ధైర్యమునఁ బ్రొద్దుపుచ్చుచుండె. తన యెదుటనే యన్నిరూపముల ధరించిన మృత్యువు మాతంగ రూపమున నీ గుహఁ జొరఁజాలదా? అను సంశయము మాత్రము వాని మదికి దోఁపలేదు. అల్పమతికి దీర్ఘాలోచన మెక్కడిది?

ఆగుహకు సమీపమునఁ గ్రోసున కావలఁ బట్టణ మొక దుండెను. ఆపట్టణపురాజొక పొట్టేలును బందెమునకై ప్రియ ముతోఁ బెంచుచుండెను. ఒక రాత్రి దొంగలు రాజ నగరు చొచ్చి యాతగరు నెత్తికొని పోయిరి. రాజభృత్యులు వెంట నే మేలుకాంచి తగరుంగానక నలుదిక్కుల వెదకసాగిరి. కొం దఱు భటులు దొంగల యడుగుల జాడఁ గనిపెట్టుచుఁబోయి

మన భీరుఁడు మృత్యుభయమునదాఁగియున్న గుహఁజొచ్చిరి
అట వారికిఁ బొ[illegible]లు మాంసపు రాశియుఁ జగ్గమును వాని
యెదుటనే కన్పట్టెను. కాని వానికిమాత్రము కనఁబడినది కాదు.
ఆసాత్తులతోడ భటులు వానిఁబట్టికొని తెచ్చి రాజునకొప్పగిం
చిరి. రాజాగ్రహించి వాని నుఱిదీయు నుత్తరువిచ్చెను.
మారకు లుఱిదీసిరి. ఉఱిత్రాడు తెగి వాఁడు దిగువఁబడెను.
చావలేదు. ఉఱిత్రాడు తెగి చావుతప్పిన వానిని మరలఁ జంప
రాదని రాజులకు ధర్మశాసన మున్నది. రాజు వానిఁబిలిచి
'నీవేల చోరవృత్తి నవలంబించితివి? ఈ వృత్తిని వదలుము'
అని బుద్ధిచెప్పెను. దానికి వాఁడు ప్రత్యుత్తరంబుగాఁ దన
యావద్వృత్తాంతమును దెలియఁబఱచెను.

ప్రభుండు వాని మాటలువిని వాఁడు చోరుఁడు గాఁడ
నియుఁ బిచ్చిపట్టి యారీతియయ్యెననియు నిశ్చయించెను. మృ
త్యువు ప్రత్యక్షమగుటను మాత్రము నమ్మలేదు. వానికా
భయమును దీర్ప నృపతి సంకల్పించుకొని వాఁడుచెప్పిన దిన
ము గడియలు తప్పకుండునట్లుగ నదే వేళకు మూఁడుత్రోవలు
గలియుచోటునకు మాంత్రికులతోడ వానిని గొనిపోయెను.
ఆయుధపాణులై సైనికులు చుట్టును నిలిచియుండిరి. భయ
నివారక మంత్రములఁ జపించుచుఁ దంత్రముల నిర్వర్తింపుఁ
డని భూపతి మాంత్రికుల కుత్తరువిచ్చెను. ఏనుఁగువలని
భయము వానికుండుటవలన మాంత్రికు లొక మ[illegible]యేనుఁగు

ను దయారుచేసి మంత్రతంత్రములతో వారెవరి చెప్పిన లగ్నమునకు సరిగా దిగఁదుడిచు పాఱవైచుటకై చుట్టి త్రిప్పి వాని బొమ్మపైనుంచిరి. మృత్యుదేవత తత్క్షణమే యుండా సన్నయై వాని ప్రాణములఁ గొనెను. అందఱు నాశ్చర్యపడిరి.

తే-గీ॥ మృత్యువెప్పుడు నెత్తిపై ♦ నృత్యమాడు
నాయువల్పంబు కోర్కెల ♦ కంతు లేదు
నిర్మలాంతఃకరణులయి ♦ ధర్మమార్గ
మునను నడచుచో జనులకు ♦ ముక్తియగును॥

21. కలి మహిమము

తే-గీ॥ కౌరవావళిఁ గదన రం ♦ గంబునందు
రూపఱఁగ నొనరిచి హాస్తి ♦ నాపురమ్ముఁ
గాఁపురమ్ముగ సకలభూ ♦ కాంతు లెలమిఁ
దమ్ముఁ గొలువంగఁ దమ్ముల ♦ క్రమ్ముదలను
ధర్మజుఁడు పాలనముచేసె ♦ ధర్మఫణితి
భరతఖండము ముప్పది ♦ వత్సరములు
అంత నొకనాఁడు శ్రీకృష్ణుఁ ♦ డరుగుదేరఁ
బాండవు లెదుర్కొనుచు భయ ♦ భక్తులలర
నాసనంబిడి యర్ఘ్యపా ♦ ద్యాదికముల
గౌరవించి యనేక స ♦ త్కథల నతని

వలన వినుచుండి రఘువువి ♦ వ్వచ్చెఁడుగఁ
గాలమహిమంబు చెప్పంగఁ ♦ గడఁగె శౌరి

సర్వధర్మ ప్రపూర్ణమై ♦ జరగుఁ గృతము
మూఁడుపాళ్ళ ధర్మంబున ♦ మొనరుఁ ద్రేత
ద్వాపరమ్మునఁ సగఁబాలు ♦ ధర్మమెనయుఁ
గలిని ధర్మదేవత యొంటి ♦ కాలనడుచు

నదియుఁ గొంతకాలమునకు ♦ నటువిఁగలియు
నంతనన్యాయ మెల్లెడ ♦ నలమికొనును
వికమత్యంబుచెడు, రేఁగు ♦ వ్యసనములును
సర్వధర్మకార్యంబులు ♦ సమసిపోవు

నిఖిల పాపకృత్యంబులు ♦ నెగడు నటుచు
లలిత మృదుమధురరసనం ♦ కలితవాక్య
సంతతులఁ బార్థులహృదులు ♦ సంతసిల్ల
విందుగుడువంగ వీనులు ♦ వినుచుచుండె

ధర్మజుఁడు లేచి "మాధవా! ♦ ధరణినిట్టి
వెందుఁగల్గునే? నృపులు లే ♦ కుందురొకొ!
దండనమ్ములు లేవొ! శా ♦ స్త్రములు లేవొ!
నమ్మఁగాఁజాల" ననుచుండ ♦ నెమ్మిమీఱ॥

॥ ఇరువుగు తెరువరు లరవడి
నరుదెంచి ముకుందునకుఁ బ్ర ♦ ణాత జలకొగి

వరుసక్రమమున్నఁ జాఁగిలి
మొఱఁగినతరువాత నొక్కఁ ♦ డిట్లనిపలికెన్॥ 8

ఆ-వె॥ "వ్యాఘకుమారులార! ♦ నావిన్నపంబాల
కింప వేఁడుచుంటిఁ ♦ బాపకుండి
గంగకేగుచుండి ♦ కడఁక నాతపమున
కోడి సొక్కి తరువు ♦ నీడ నిలిచి 9

క॥ ఈమాట నచటఁగాంచితి
నామీఁద నిదేదొకొక్కఁ! ♦ యిందుమఱచి నా
లేమిగ దుఃఖాతురో! యని
యామాటనుగొంచువేగ ♦ యరుదేరంగన్ 10

ఆ॥ దారి నితనిఁగంటిఁ ♦ దర్శించి యీతని
మాటవలన నితని ♦ మూటయనుచుఁ
దెలిసి యిచ్చుఁబోవఁ ♦ దీసికొనక వల
దంచు నుడువ నేను ♦ నప్పుడంటి 11

ఆ॥ ఒరులసొత్తుమఱచి ♦ యరిగినయంత నే
యపహరించుటెంత ♦ కృపణవృత్తి?
పరులు మఱచి విడుచు ♦ వస్తువులను వారిఁ
దెలిసి యిచ్చుటరయ ♦ ధీరవృత్తి 12

క॥ ఓపుణ్యాత్మక! నన్నుం
బావంబునఁ గూలఁద్రోవ ♦ బాల్యపుదీర్ణ

నీ - న్యావృద్ధిఁ గాఁగొని
యాపన్నుఁ దరింపఁజేయు ♦ మయ్యా! మహాత్మా!

కం॥ ఈ ధనము నీది యని మది ♦ నెఱిఁగి యెఱిఁగి
నీవు వలదన్న నే నెట్లు ♦ నిలిపికొందు
నింతకంటెను నీ చంబిఁ ♦ కేదికలదు!
దీనిఁగొని నన్ను ధన్యుఁగాఁ ♦ జేయుమయ్యా! 14

కం॥ అని పలువిధములఁ బ్రార్థిం
చిన నాతఁడు వినకనన్నుఁ ♦ జిక్కులఁ బెట్టుగా
ఘనులు నుదారులు మీరయి
నను నిష్పింపుం డతని ధ ♦ నమ్ము నతనికిన్" 15

తే॥ అన ద్వితీయుఁ డిట్లను వారి ♦ "కనఘులార!
యీధనము నాధనంబైన ♦ నేల నన్ను
వదలి యితని కగపడుఁ ♦ బరునిఁ జెంద
వలయు దాని నే నేలీల ♦ వలవఁ దగును? 16

కం॥ సిరి యతి చంచల; యొకచో
వరుదారఁగ నిలిచియుండ ♦ దరయఁగఁదా నె
వ్వరిఁ జేరవలెనో వారిం
దఱియును; దదితరులుగోర ♦ ధర్మమెదానికి॥ 17

తే॥ అతని సొత్తుగాపున నది ♦ యతనిఁ జేర
నతఁ కొనిపోవనిండు ♦ పు ♦ ణ్యాత్ములార!"

యనిన ధర్మజుఁ డావల్కు ♦ లాలించి
మొల్లుఁ దీర్పఁగఁదోఁపక ♦ కృష్ణుఁజూచె. 18

క॥ వనజాక్షుఁడు యుధిష్ఠిరుఁ
గని యిట్లను "ధర్మరాజ! ♦ కడు భ్రమగతిఁ
మన కొంకయొక కరుగవలయు
మనము వారలు దనకు పీడ ♦ మనలుమరిచటఁ॥

క॥ వచ్చిన పిమ్మట వీరికిఁ
జెచ్చెర నాకరికిఁ దిప్ప ♦ చెప్పఁగవచ్చుఁ
బోద్బాంబు లేక రహిమ్మన
నచ్చెరువున ధర్మజుండు ♦ వరిగె నతనితోఁ 20.

తే-గీ॥ భూభరణ దక్షుఁడై నట్టి ♦ భోగిరాజు
నిలయమై యుల్లసిలు రసా ♦ తలమునందు
మిగులరమణీయమౌ బలి ♦ నగరుఁజొచ్చి
మొదటి వాఁకిటఁ గురు యదు ♦ ముఖ్య తెలవి

ఆ-వె॥ వికృతనీలకాయు ♦ వికృత సుహాసాయు
వికృతవేషు ఘోషు ♦ వికతరోషు
పింఛశృంఖలాంగు ♦ వేపమానాంగు నా
క్రోశు దీను నొక్క ♦ రుఁబుని గనిరి. 22

ఉ॥ ఆతఁడు దాఁకశౌతుఁడయి
"యక్కట! దిక్కుగువారు రు నా

కేలటి బాధము క్రియగు?
నెవ్వరి వేఁడుదు నెంత యేడ్తు? నా
యాతత దుఃఖవారినిధి
కంతము లేదు మదీయ మిత్రులెం
తో తపియించు చుండిరి వి
ధూత విలాస విశేషగర్వులై. 23

తే॥ పాండవుల బలంబుఁ ♦ బల్కి యూఁతగఁ గృష్ణుఁ
డుండకుండ నడిచె ♦ నుర్వియందు
నిచటి కరుగుదెంచి ♦ యిట్టులైతి బలి చేత
విడివడంగ నేది ♦ వెరవునాకు?"

క॥ ఈరీతి నిరంతంబుగ
వారని శోకంబు వలన ♦ వసరెడువానిఁ
[illegible]రుఁడు ధర్మజుఁడరపి [illegible]
పారవ్యథఁ గుంది వలికెఁ ♦ బదా త్మునితోఁ॥

క॥ "అరసితె కృష్ణా! యి తని
పరిదేవన [illegible]దైన [illegible]హైన ♦ పరితాపములఁ
గరుణబెరసి నీతని యెడఁ
బారపాశ్యము లేక విడిచి [illegible] చ్చెద వీనిఁ!"

॥ అనుడు శ్రీకృ[illegible] డిట్లను ♦ వతనితోడఁ
"వినఁగ నాతఁడు [illegible] [illegible]ంబోలి

యేల? యితఁడెవ్వఁడో మన ♦ కెఱుకపడదు
వలదు నీకియ్యెడల నట్టి ♦ తలఁపు మదిని" 27

పాండవాగ్రజుఁ డిట్లనుఁ ♦ "బద్మనాభ!
ఇతని కొలఁకగు శిక్షల ♦ నెన్నియైన
నే ననుభవింతు నోర్పుమై ♦ నితనిపాటు
చూచి యోర్వంగఁజాలను ♦ గాచిపుత్తు" 28

అనుచు హరిమాట మీఱి ధ ♦ ర్మాత్మజుండు
వానివిడిపింప, నతఁడు జ ♦ వంబు మెఱయ
నొక్కగంతున దిగ్భ్రమ ♦ ముప్పతిల్ల
నెక్కడనో చిచ్చుమొగమయ్యె ♦ నెఱుఁగరాక॥ 29

దిగ్భ్రమమునఁ గనులూర్పి ♦ తెఱచునంత
ధర్మజుఁడు తన కొలువునఁ ♦ దనరుచుండెఁ
దమ్ము(డును దమ్మిఁ కంటియుఁ ♦ దగవు కాంద్రు
నందఱును బరివేష్టింప ♦ నద్భుతముగ॥ 30

చ॥ "ఇది కలయో మతిభ్రమమొ
యీశ్వరుమాయయొ నిక్కవంబొ నా
మది తెలుఁగంగరాదు మధు
మర్దనుఁ బృచ్ఛయొనర్తునా? కనఁ
బదకిట వ్యా-గాంద్రుఁ నదఁ
దొందఱనెందుచు ను- వ్వారు నే

నది యిటు నాకయుండెదఁ బ

లుగ్ గనుపట్టెడు నేమొ చూచెదన్"

క॥ అని ధర తనయుఁ దూహిం

చెను; ముందటి తగవుకాఁడు ♦ చెచ్చెర లేచెన్

"గనుఁడయ్యా! యీన్యాయ్యము

ధనమిమ్మని వాదులాడఁ ♦ దగవె యితనికిన్?

తే॥ మానవులు మున్నుచేయు క ♦ ర్మంబు కొలఁది

ధనమొ దారిద్ర్యమో వారిఁ ♦ దవిలివచ్చు

మత్పురాకృతపుణ్య క ♦ ర్మంబువలన

దొరకుదాని నేనేల యి ♦ తరుల కిత్తు?"

అనుడు, రెండవవాఁడు "ధ ♦ ర్మాత్ములార!

ఆదమఱచిన వాని సొ ♦ త్తపహరించు

వానినేల దండింపరు? ♦ వసుమతీశు

లిట్టులైన న్యాయంబు మా ♦ కెచటఁగల్గు?

వసువునకు మతికి సుపథ ♦ మొసఁగువారి

వసుమతీశ పదంబున ♦ న్స్వామగుచు

వసుమతీశులై వంతన ♦ వఱలఁబోదు

ధరణిపుల [illegible] ధముఁగాక"

అనఁ గొంయ [illegible] తు

వునఁ గ [illegible] నిమోములఁజూచి ♦ "పూరుషో [illegible] మ!

మనము గలంగెను వీరికి
మనము లతివిచిత్రముగను ♦ మహాత్ములు సెలవిరే॥

క॥ కతమెయ్యది? వివరింపఁగ
మతిమంతుఁడ వీవుదక్క ♦ మతిమెవ్వరు లే
రితరు" లనఁగ శ్రీకృష్ణుఁడు
హితమతిఁ జిఱునగవుతోడ ♦ నిట్లనిపలికెన్. 37

తే॥ "ధరమున కధర్మమునకుఁ ♦ దగవుపెట్టి
యదఁచితి రసాతలమున క ♦ న్యాయసమితిఁ
దివిరి యటవాని బలియు బం ♦ ధించివైచె
వానిము క్తిసే కలి యుని ♦ ప్రజ్ఞులంద్రు
కలి యటులు గట్టువడినట్టి ♦ కారణమున
పలికి రారీతి మొదట వీ ♦ రలం గడంకఁ
గలి యిపుడు విడివడినట్టి ♦ కారణమున
నిటులు పలుకుచునున్నార ♦ లింతసుజను
కలియుగము వచ్చెనిఁక ముక్తి ♦ కాములగుచు
నుండుఁ" డని మారిచనె; ధర ♦ జందు సో
స్వామికిచ్చి పట్టముఁగట్టి ♦ పౌత్రునకును
సోదరులతోడ మోక్షంబు ♦ చూఱగొను

శ్రీ రామార్పణమస్తు
శ్రీ శ్రీ శ్రీ